

Kütahya'dan İstanbul'a Uzanan İrfan Köprüsü; Seyyid Ebubekir Dede ve Ahfâdı

Mustafa Erdoğan*

Bir Nesl-i Güzîn

Bilindiği üzere, diyar-ı Germiyan yetiştirdiği mutasavvıf, âlim ve şairlerle Türk ilim ve irfanının, dil ve edebiyatının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuş bir beldedir. Bizim burada bahsedeceğimiz Ebubekir Dede ailesi de Kütahya'dan yetişmiş kültür ve tasavvuf tarihi açısından oldukça mühim bir ailedir.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin "bir nesl-i güzîn" diye vafettiği, Yılmaz Öztuna'nın üyelerini "madde başı müzisyenler" olarak tanımladığı, İstanbul Mevlevî çevrelerinde "Kütahyalı şeyhler" diye anılan Ebubekir Dede ailesi, Mevlevilik tarihinin en önemli ve ünlü ailelerinden biridir¹. Seyyid Ebubekir Dede'nin 1746'da Yenikapı Mevlevihanesi'ne postnişin tayin edilmesinden 1925'te tekkelerin resmî olarak kapatıldığı zamana kadar, yaklaşık 180 yıl bu dergâhta şeyhlik yapmış olan aile, sadece Mevlevilik tarihinde değil, Osmanlı tarihinde de çok önemli bir rol oynamış, bürokrasinin ve devlet yönetiminin kilit noktasındaki birçok kişiyi tarikat şemsiyesi altına alarak yönetim üzerinde de nüfuz sahibi olmuştur. Ailenin diğer bir kolunun da son dönemde Galata Mevlevihanesi'nde şeyh olması üzerine, ailenin etkisinin daha da arttığı söylenebilir. Ayrıca bu dönemde Galata Mevlevihanesi'nin idarî açıdan Yenikapı Mevlevihanesi'ne bağlandığı da söylenmektedir².

---

* Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, Haz. Cemâl Kurnaz-Gülgün Erişen, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), s. 90; Yılmaz Öztuna, "Ali Nutkî Dede", *Büyük Türk Müsiki Ansiklopedisi*, (Ankara, 1990), C. I, s. 50.

² Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihaneler", *İstanbul*, S. 4,

Bu aile üyelerinin tamamı mutasavvıf olduğu gibi, çoğu da neyzen, kudümzen gibi musikişinas veya şairdir. Ayrıca içlerinde Ali Nutkî Dede gibi hattatlar da olan aile mensuplarının anlaşıldığı kadarıyla hemen hemen tamamı da ince ruhlu, zarif ve sanatkâr insanlardır. Şeyh Galib'den Tâhirü'l-Mevlevi'ye, Itrî ve Dede Efendi'den Rauf Yektâ'ya, Keçecizade Fuad Paşa'dan Hasan Ali Yücel'e kadar birçok ünlü ismin yetişmesini sağlaması da ailenin dikkate değer bir başka yönüdür.

Ailenin Kökenine Dair: Horasan'dan Kütahya'ya

Aile, **Pîr Baba Sultân-ı Horasânî**'nin soyundan gelmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere Horasan erenlerinden olan Pîr Baba Sultân, ünlü tarihçi Reşat Ekrem'in ifadesine ve aile mensuplarının şifahî beyanlarına göre, hem Timur tehlikesinden kurtulmak hem de zâten görevi olan Anadolu'nun mânevî fethine katkıda bulunmak için diyâr-ı Rum'a yani Anadolu'ya yönelir. Uzun bir yolculuktan sonra Anadolu'nun batısında bulunan Germiyanogulları topraklarına ulaşan Pîr Baba Sultan, burada Germiyanoglu II. Yakup Bey tarafından Kütahya'nın batısında, Kütahya ile Tavşanlı arasında bulunan o zamanki adıyla Köprüviran'a, bugünkü adıyla Köprüören Köyü'ne yerleştirilir³.

Gerçekten de bu köye gittiğimizde, burada Baba Sultan adıyla köydeki herkes tarafından bilinen, saygı gösterilen ve çok eski olduğu söylenen bir kabir bulunduğunu gördük. Cumhuriyet döneminde tamir edilen ve üzerinde sadece yeni yazıyla "Baba Sultan" adı yazılı olan bu kabirden başka köyde aileyle ilgili tarihî bir ize, bir bilgiye rastlayamadık.

Anlaşılan bu köyde yerleşen, evlat ve torunları çoğalan Baba Sultan'ın neslinden yetişenlerden öncelikle Halveti Seyyid Nureddin Efendi ve onun oğlu Seyyid Hacı Hüseyin Efendi'nin isimleri bilinmektedir. İşte Yenikapı Mevlevihanesi'ne şeyh olarak atanacak Seyyid Ebubekir Dede, bu köyde sâkin Seyyid Hacı Hüseyin Efendi'nin

(Ocak-1993), s. 123.

³ Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul, 1960), C. 4, s. 2277; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi (Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye)*, Haz. Cem Zorlu, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), s. 32; Mustafa Erdoğan, "Yenikapı Mevlevihanesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin *Terâcim-i Ahvâl'i*", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 47, (Güz-2008), s. 171. Bu rivayet, Abdülbâkî Dede'nin torunu Baki Baykara'nın 28 Aralık 1999 tarihli mektubunda ailesiyle ilgili bize naklettiği bilgiler arasında da mevcuttur.

torunudur⁴. Ebubekir Dede'nin babası Seyyid Ahmed Efendi'dir. Ahmed Efendi, Kütahya'da Bahşi Efendi adlı bir Halveti şeyhinden seyr ü sülûkünü tamamlamış ve hilafet almıştır. Aynı köyde cediti Pîr Baba Sultan'ın türbesi yakınındaki camide cuma günleri Halveti tarikatı usûlünce tevhîd ve evrâd okutan Ahmed Efendi, 1703 yılında Şerîfe Emine Hanım'la evlendirilir. Şerîfe Emine Hanım, Seyyid Cafer Battal Gazi'nin büyük oğlu Seyyid Beşir Gazi'nin çocuklarından, Kütahya'ya bağlı Karaağaç karyesinde medfun Ana Sultan ve kocası Odyakan Baba ve bunların kızları Kız Bacı Sultan'ın neslinden gelen ve Ortaca adlı karyede oturan Seyyid Hüseyin Efendi'nin kızıdır⁵.

Buradan, Ebubekir Dede ailesinin geçmişinin de mutasavvıf kişilere dayandığı anlaşılmakta, ayrıca ilk üyelerin Halveti tarikatına mensup iken daha sonra gelenlerin Mevlevi oldukları da dikkati çekmektedir. Aile mensuplarının isimlerinin önündeki *seyyid* kelimesi, ailenin Hz. Peygamber'in soyundan gelme olabileceğini akla getiriyorsa da buna dair başka herhangi bir bilgi ve belge olmadığından bu kelimenin bir unvan yahut isim gibi kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Halveti Ahmed Efendi ile Şerîfe Emine Hanım'ın evliliğinden üç erkek çocuk dünyaya gelmiştir. 1705'te Seyyid Ebubekir, 1708'de Seyyid Ömer ve 1710'da Seyyid Osman Efendi. 1721 yılında Şerîfe Emine Hanım'ın vefat etmesi üzerine Ahmed Efendi başka bir hanımla evlenir. Aynı yıl Ebubekir Efendi Tavşanlı'ya giderek Kütahya Mevlevihanesi şeyhi Sâkîb Mustafa Dede'nin yetiştirmesi Şeyh Esîf Sıdkî Dede'ye derviş olur ve ondan ders almaya başlar⁶. Ancak Seyyid Ahmed Efendi 1728-29 tarihinde 23 yaşında olan Ebubekir Efendi'yi kardeşleri 20 yaşındaki Ömer ve 18 yaşındaki Osman Efendi'lerle birlikte yanına alarak Kütahya'ya Sâkîb Dede'nin yanına götürür. Sâkîb Dede'ye, Ömer Efendi'den, torunu Sahîh Ahmed Efendi'nin ifâdesiyle, "Ben ihtiyar oldum. Hıdmet-i şerîfinize kudretim yoktur. Oğullarım seyyidler zât-ı şerîfinizin hıdmet-i âlînizde bulunsun. Ben tarik-i Halvetidenim. Oğullarım seyyidler tarik-i Mevleviden olsunlar." deyip rica ve niyazda bulunur. Sâkîb Dede bu isteği kabul ederek Muharrem ayının başlarında üç kardeşe aynı günde Mevlevi külâhu

⁴ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 322; Mehmed Ziya, *Merâkiz-i Mühimme-i Mevleviyeden Yenikapı Mevlevihanesi*, (İstanbul, 1329), s. 142; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, (İstanbul, 1943), C. II, s. 413; Öztuna, "Ali Nutkî Dede", s. 50.

⁵ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 322.

⁶ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 322, 323, 324, 326.

giydirir ve yeni dervişleri hizmette istihdam eder⁷. Birkaç yıl sonra H. 1145/M. 1732-33'te Tavşanlı'daki Şeyh Esif Sıdkî Mehmed Dede vefat eder. Esif Dede'nin yerine oğlu Abdülhafız Efendi tayin edilir. Ancak yeni şeyhin henüz yaşı küçüktür (d. 1721) ve tahsilini tamamlamamıştır. Bunun üzerine Şeyh Sâkib Dede çocuk şeyhi Kütahya'ya getirir ve "Babası merhum seni okuttu. Üstâdının oğludur. Sen de bunu okut!" diyerek onu Seyyid Ebubekir Dede'nin eline teslim eder⁸.

Mevlevilik tarihinin önemli sîmâlarından olan Kütahya Mevlevihanesi şeyhi Mustafa Sâkib Dede'nin 1735-1736'da vefat etmesi üzerine yerine büyük oğlu Şeyh Ahmed Hâlis Efendi postnişin tayin edilir. Bu durumda Ebubekir, Ömer ve Osman Efendi'ler de yeni şeyhe biat ederler. Aynı yılın sonunda icazet alıp köyüne, babasının yanına dönen ortanca kardeş Ömer Efendi, 30 yaşında iken Kükürtlü karyesinden Pirlioğlu İmam Ahmed Efendi'nin küçük kız kardeşi Hatice Hanım'la evlenir. Kardeşleri Ebubekir ve Ömer Efendi'ler yanlarına, içlerinde neyzen ve kudümzenlerin de bulunduğu yedi dervişi alarak gelini köylerine getirirler. Garip bir tevâfuktur ki düğün gecesi babaları Halveti Ahmed Efendi vefat eder. Babalarını kabristana defnettiklerinin yedinci günü Ebubekir ve Ömer Efendi'ler köy halkını toplayarak bütün mülk, eşya ve miraslarını kardeşlerine bıraktıklarını açıklarlar. Ardından bütün köylülerden ve kardeşlerinden helallik dileyip onlara vedâ ederek yola çıkarlar. Kütahya'da Şeyh Ahmed Hâlis Efendi'den icazet alıp oradan Konya'ya, huzur-ı Mevlânâ'ya giderler. Bu sırada Ebubekir Dede 33, Osman Dede ise 28 yaşındadır. Konya'daki Çelebi Hacı Mehmed ârif-i Râbi' bunlarla görüşerek, Ebubekir Dede'yi Hz. Mevlânâ türbesinin kapısına perdedar, Osman Dede'yi de meydanda hizmete tayin eder⁹.

Bu arada Köprüören'de kalan Ömer Dede ile hanımı Hatice Hatun'un önce bir kız, sonra da bir erkek çocukları dünyaya gelir. Seyyid Ömer Dede, oğluna babasının ismi olan, Seyyid Ahmed adını koyar. Babası ve annesi tarafından daha doğmadan önce Hz. Mevlânâ'ya hizmete adanan bu Ahmed Efendi'ye daha 22 aylıkken sikke tekbirlenerek giydirilmiştir¹⁰.

1746 yılı ailenin kaderinde çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu yılda İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi'nde şeyh olan

⁷ Erdoğan, "Yenikapı Mevlevihanesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin *Terâcim-i Ahvâl'i*", s. 171; Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, s. 2277-2278.

⁸ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 328, 329.

⁹ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 330, 331.

¹⁰ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 332.

Küçük Mehmed Dede vefat etmiş ve yerine de Halveti Ahmed Efendi'nin büyük oğlu, o sırada Konya Hz. Mevlânâ türbesinde hizmette bulunan Seyyid Ebubekir Dede tayin edilmiştir¹¹. Sahîh Ahmed Dede'nin *Mecmûatü't-Tevârîhü'l-Mevleviyye* adlı eserinde bu tayin ve İstanbul'a göç hadisesi detaylı olarak anlatılmaktadır. Buna göre, Küçük Mehmed Dede'nin vefatını duyan ve henüz yeni halife olmuş olan Çelebi Hacı Ebubekir Efendi, Kütahyalı Ebubekir Efendi'yi huzuruna davet eder. Başına yeni bir sikke koyar ve sikkenin üzerine de şeyhlik alameti olan yeşil bir destâr sarar. Ayrıca eline meşihatnâmesini de veren Çelebi Ebubekir, böylece onu Yenikapı Mevlevihanesi'ne postnişin tayin etmiş olur. Çelebi, bundan başka Ebubekir Efendi'nin küçük kardeşi Osman Efendi'ye de icazetini verir ve iki kardeşi birlikte İstanbul'a yollar. Şaban ayının on sekizinde Konya'dan yola çıkan iki kardeş Eskişehir'e geldikleri zaman diğer kardeşleri Ömer Dede'ye bilgi vermek için bir mektup gönderir ve yollarına devam ederler¹².

Ailenin 1400 yılı civarında Kütahya'ya geldiği kabul edilir ve 1746'da İstanbul'a geçtikleri göz önünde tutulursa, yaklaşık 350 yıl Kütahya'da yaşadıkları ortaya çıkar. Bunun dışında aile üyelerinden Köprüören'de kalan Ömer Dede de ağabeyi Ebubekir Dede'nin şeyhliği döneminde Yenikapı Mevlevihanesi'ne geçmiştir.

Ailenin İstanbul Sergüzeşti:

Seyyid Ebubekir Dede ve küçük kardeşi Seyyid Osman Dede nihâyet 1746 yılı Ramazan ayının on birinci cuma günü Galata Mevlevihanesi'ne ulaşırlar. Böylece aile hayatında hatta Türk kültür ve medeniyet hayatında, Mevlevilik tarihinde yeni bir sayfa açılmış; İstanbul ve Yenikapı Mevlevihanesi'nde uzun yıllar sürecek olan Kütahyalı şeyhler faslı başlamıştır. Galata Mevlevihanesi'nde bir gün kalan Ebubekir ve Osman Efendi'ler ertesi günü iskele yoluyla önce Eğrikapı'daki Cemâleddin Efendi Tekkesi'ne, oradan da Yenikapı Mevlevihanesi'ne vâsıl olurlar. Burada önce mevcut bütün dervişlere Çelebi tarafından kendilerine verilen meşihatnâme okunur. Daha sonra bütün hepsiyle musâfaha yapıp ardından dua ve senada bulunulur, gülbâng-i Hz. Mevlânâ çekilir. Kırkıncı günde yeni şeyh saraya davet edilir. Sarayda padişah huzurunda ayin ve mukabele icra edilir. Ayin sonunda padişah hil'at ve diğer hediyelerle kendilerine ihsan-

¹¹ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 143.

¹² Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 333.

larda bulunur. Aynı yıl içinde Kütahya'daki Seyyid Ömer Efendi Mevlevilik yoluna adadığı, beş yaşındaki oğlu Seyyid Ahmed'i getirip amcası Seyyid Ebubekir Dede'ye teslim eder¹³.

Bundan sonra İstanbul'a yerleşen ailenin merkezine Ebubekir Dede'nin çocukları ve torunları geçmekle birlikte, küçük kardeşler Ömer ve Osman Dede'nin neslinden de aynı irfan dairesine mensup önemli isimler yetişmiştir. Bu bağlamda; Ömer Efendi'nin oğlu Yenikapı Mevlevihanesi'nde aşçıbaşı, ayrıca Nutkî ve Nasır Dede'lerle Şeyh Galib'in yetişmesinde önemli katkıları olan *Mecmûatü't-Tevârîhü'l-Mevleviyye* sahibi Sahîh Ahmed Dede (1742-1813), onun oğlu Galata Mevlevihanesi şeyhi Kudretullah Dede (ö. 1871), onun oğlu aynı dergâhın şeyhlerinden Atâullah Dede (ö. 1910) ilk anda akla gelenlerdir. Seyyid Osman Efendi'nin ise üç oğlu olmuştur: Yenikapı'da neyzenbaşı Tarikatçı Mehmed Dede, Şükûfeci Hüseyin Dede ve ayinhan Raif Dede¹⁴. Ebubekir Efendi'nin çocuklarının Yenikapı, Ömer Efendi'nin çocuklarının da Galata Mevlevihanesi'nde postnişin olmalarıyla, bir anlamda aile her iki dergâha da hâkim olmuş ve daha çok önem kazanmıştır. Galata Mevlevihanesi'nin bu dönemde idari açıdan Yenikapı Mevlevihanesi'ne bağlandığını iddia eden de vardır¹⁵. Şimdi bu ailenin Yenikapı Mevlevihanesi'nde şeyhlik yapmış önde gelen üyeleri üzerinde duralım.

Seyyid Ebubekir Dede:

İstanbul'a gelen ve Yenikapı Mevlevihanesi'ne yerleşen Ebubekir Dede burada güçlü bir yönetim kurmuştur. Ünlü Melamilerden Habêşî-zade Zâim Ağa'nın sohbetlerine katılan Dede¹⁶, 1748 yılında vezir Halil Ağa'nın kızı ve devlet adamlarından Recâî Mehmed Efendi'nin kızkardeşi Atike Hatun'la evlenmişse de bu hanım uzun yaşamamış, 1750'de vefat etmiştir. Aynı yılın sonunda Ebubekir Dede; ünlü Miraciye sahibi, şair ve musikişinas Nâyî Osman Dede'nin torunu, Galata Mevlevihanesi postnişini Sırrî Abdülbaki Dede'nin kü-

¹³ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 333, 334.

¹⁴ Ali Nutkî-Abdülbaki Nâsır, *Defter-i Dervîşân-I, Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü*, Nu. 1194, vr. 53^a, 58^b; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 142; Öztuna, "Ali Nutkî Dede", s. 51; Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihaneler", s. 123, 124, 128; Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s. 90; Fatma Âdile Başer, "Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbaki Nasır Dede", *İstanbul Araştırmaları*, S. 3(Ekim-1997), s. 185.

¹⁵ Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihaneler", s. 123.

¹⁶ Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihaneler", s. 128.

çük kızı Saîde Hanım'la evlenmiş, böylece iki Mevlevihane arasında önceden kısmen var olan yakınlık daha da artmıştır¹⁷. Esrar Dede tezkiresinde Nâyî Osman Dede ve Sırrî Abdülbaki Dede'den bahsederken bu meseleye şöyle değinmiştir: "... Ve kerîmeleri Sa'ide Hanım'ı ki... Yenikapu şeyhi Es-Seyyid Ebubekr Dede Efendi Hazretleri izdivâc buyurmağla iki dane hânedân-ı kadîmeyi ihyâ idüp anlardan üç güher-i nâ-yâb ile rûşenâ-i çeşm olmuşlardır..."¹⁸

Kardeşlerinden sonra İstanbul'a gelerek onlara katılan Seyyid Ömer Dede, ağabeyi Ebubekir Dede'nin şeyhliği sırasında, 1773-74 yılında vefat etmiş ve dergâh civarında, Battal Dede'nin yanına defn edilmiştir.

Yenikapı Mevlevihanesi'nde yaklaşık otuz yıl şeyhlik yapan Ebubekir Dede 30 Ağustos 1775'te gün batımında ahirete intikal etmiş ve türbede gömülü Çelebi Ebubekir Efendi'nin sol tarafına defnedilmiştir¹⁹. Vefatına yazılan yedi beyitlik tarih manzumesinin sonu şu şekildedir:

*Zâtı gibi bir 'adîmü'l-misl târîh oldı bu
Eyleyüp tekâmîl devrin geçdi Bûbekr-i 'azîz²⁰*

Şiirle iştilal ettiğine dair bir bilgimiz olmayan Ebubekir Dede'nin, yalnız *Sicill-i Osmânî*'de *Merâtib-i İnsâniye ve Menâkıb-ı Kudsiye* adlı bir eserinin olduğu kayıtlı ise de²¹, biz böyle bir esere rastlamadık.

¹⁷ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 334.

¹⁸ Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, Haz. İlhan Genç, (Ankara: Atatürk Kültür Başkanlığı Yay. , 2000), s. 499.

¹⁹ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 337; Erdoğan, "Yenikapı Mevlevihanesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin *Terâcim-i Ahvâl*'i, s. 171; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 142-143; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Sül. Ktp., Yazma Bağışlar, Nu. 2309, C. 5, s. 206; Nuri Özcan, "Ali Nutkî Dede", *TDVİA*, (İstanbul, 1989), C. 2, s. 423; Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihaneler", s. 128; Nezih Uzel, "Yenikapı Mevlevihanesi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), C. 2, s. 212-214; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Yayına Haz. Nuri Akbayar, (İstanbul, 1996), C. 2, s. 428; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, (İstanbul, 1932), s. 265; Hamza Güner, *Kütahyalı Divan Şairleri Halk Şairleri Tekke Şairleri Âşık ve Ozanlar*, (Kütahya, 1967), s. 242.

²⁰ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 337. Bu eserin Latin harflerine çevirisinde bazı okuma yanlışlıkları bulunmaktadır. Nitekim bu beyitte de vezin gereği "misl" olması gereken kelime, kitapta "mesel" olarak okunmuştur.

²¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, s. 428.

Seyyid Ebubekir Dede'nin ilk olarak evlendiği Atike Hanım'dan hiç çocuğu olmamıştır. İkinci hanımı olan Saîde Hanım'dan Ali, Abdülbaki ve Abdurrahîm adlarında üç oğlu dünyaya gelmiş ve vefatından sonra da sırasıyla bu çocukları şeyhlik makamına geçmiştir.

Sanatkârlar Şeyhi, Musikişinas Şeyh: Ali Nutkî Dede

Seyyid Ebubekir Dede'nin üç oğlunun en büyüğü ve halefidir. 27 Temmuz 1762'de Yenikapı Mevlevihanesi yakınındaki bir evde dünyaya gelmiştir. Bilhassa amcasının oğlu ve aynı tekkenin aşçıbaşısı Sahîh Ahmed Dede'nin gözetiminde tahsilini ikmal etmiş, dinî ilimlerde, şiir ve inşada kendini yetiştirmiştir. 1775 yılında babasının vefatı üzerine 13 yaşında iken Konya'daki Ebubekir İbn-i ârif Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevihanesi'ne şeyh tayin edilmiştir. Bu olaya düşürülen tarih aşağıdadır:

*Şeyh Ali Bûbekr Efendi-zade ol zât-ı şerîf
Post-nişîn-i tekye-gâh-ı Mevlevî oldı ehak*

*İşte bu mısra 'refî'an sâline târîh-i tâm
Pişvâ-yı Mevlevî hâlâ semîyy-i şîr-i Hak²²*

Ancak yaşının küçüklüğü sebebiyle, dergâhın işlerini reşit oluncaya kadar kendisine vekâleten şeyhi ve mürebii Sahîh Ahmed Dede yürütmüştür. Bu sırada, 1782'de Mevlevihane'nin türbe kısmı yeniden yapılmış, yine aynı yılın Receb, Şaban ve Ramazan aylarında Mevlevihane'de *ihrâk-ı sagîr*, *vustâ* ve *kebîr* diye adlandırılan üç yangın çıkmıştır. Bundan başka aynı yılda Nutkî Dede'nin Afife adlı bir de kızı dünyaya gelmiş ve daha sonra bu Afife Hanım Konyalı Seyyid Numan Dede ile evlendirilmiştir²³.

1783'te Ebubekir Dede'nin en küçük kardeşi Seyyid Osman Dede 73 yaşında vefat etmiş ve Hâmûşân mezarlığına ağabeyi Ömer Dede'nin yanına defnedilmiştir. Ali Nutkî Dede zamanında gerçekleşen olaylardan biri de Sahîh Ahmed Dede'nin evlenmesidir. Ahmed Dede 1786 yılında, Seyyid Hacı Ahmed Efendi'nin kızı Dervişe Şerife Emine Hatun ile nikâhlanmıştır. Bundan bir kaç yıl sonra, 1788 yılı Muharrem (Ekim) ayı başlarında Sahîh Ahmed Dede'nin manevi ev-

²² Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 338; Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi, Nu. 312, s. 217.

²³ Ali Nutkî-Abdülbaki Nâsır, *Defter-i Dervîşân-I*, vr. 28^a; Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 339.

ladı Derviş Mehmed Es'ad-ı Rıdvan 12 yaşında iken vefat etmiş²⁴, 27 Temmuz 1789 tarihinde ise Ahmed Dede'nin oğlu Muhammed Kudretullah dünyaya gelmiştir. Galata Mevlevihanesi'nin müstakbel şeyhi Kudretullah Efendi'nin doğumuna Şeyh Galib'in yazdığı tarih manzûmesinin son beyti şu şekildedir:

*Didim târîh-i mîlâdım Gâlib
Muhammed Kudretullah lutf-ı Haydır²⁵*

Ali Nutkî Dede'nin 1792'de İskender adı verilen bir oğlu olmuştur. Yeğenin doğumunu amcası Abdülbaki Nasır Dede şu tarih beytiyle müjdelemiştir:

*Nâsrâ mısra '-ı târîhi ki zîbâ düştü
Mevlevî gülşenin nev gülidür İskender-1207²⁶*

Fakat İskender çok fazla yaşamamış ve 1798'de 6 yaşında vefat etmiştir. Şeyhi Nutkî Dede'nin tek oğlunun vefatına Şeyh Galib'in yazdığı tarihi, şair'in Nutkî Dede'ye bakışını ve aralarındaki yakınlığı da yansıtmaları bakımından önemli olduğu için buraya alıyoruz:

*Seyyid İskender Dede ol tıfl-ı sâhib-surr-ı Pîr
Nahl-i pâk-i şeyhü's-Seyyid 'Aliyy-i Mevlevî*

*Tıfl-ı nevzâd idi gerçi hurd idi enzârda
Mazhar-ı tevîd idi mânend-i beyt-i Mesnevî*

*İtmeyüp bu tekye-gâh-ı 'âlem-i kevne nazâr
Zâhir oldı kendide şevk-ı likâ-yı uhrevî*

*Tıfl-ı endek-sâlinin surr-ı kemâl idüp zuhûr
âkıbet bu tekye-i vâlîde oldı münzevî*

²⁴ Şeyh Galib tarafından yazılan baş ve ayak taşındaki kitabe metinleri için bkz. Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 341-342.

²⁵ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi*, s. 343; Naci Okçu, *Şeyh Galib Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Eserlerinin Umûmî Tahlili ve Divanın Tenkidli Metni*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), C. II, s. 904-905. Okçu'nun kitabında manzumenin vezni yanlış tespit edildiği gibi, "Hay'dır" kelimesi de "Haydar" şeklinde okunmuştur.

²⁶ Abdülbaki Nasır Dede, *Dîvân-ı Nâsır*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Bölümü, Nu. 941, vr. 35^a.

*Vâsıl-ı kurb olıcağ Gâlib didi târîhini
Buldî İskender Dede budur hayât-ı ma 'nevî²⁷*

Uzun süre bu dergâhta irşat vazifesi gören Ali Nutkî Dede, 1804 yılında genç sayılabilecek bir yaşta vefat etmiştir. Kabri aynı dergâhta, dergâhın önceki postnişinlerinden Kemâlî Ahmed Dede'nin ve Çelebi Ebubekir Efendi'nin kabrinin ayakucundadır²⁸. Nutkî Dede'nin vefatına Şeyh Galib ve Müverrih Sürûrî ikişer, Veledî mahlaslı bir şair de bir tarih düşürmüştür. Yangından önce sandukası üzerindeki levhada Galib'in şu tarih beyti varmış:

*Hüzn ile Es 'ad didim târîhini
Hû diyüb Mevlâ'ya döndi Şeyh Ali-1219²⁹*

Gâlib'in diğer tarih beyti şu şekildedir:

*Çâr ile târîh çıkdı cennete
Göçdi Seyyid Şeyh 'Aliyy-i Mevlevi-1219³⁰*

Sürûrî'nin tarihleri de aşağıdadır:

*Devrin tamam kıldı meded şeyh-i hânkah
Kim Mevlevilerin bu idi ekmeli dede*

²⁷ Okçu, *Şeyh Galib*, s. 922.

²⁸ Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, s. 502; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 144-146; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 206; Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, s. 413; Öztuna, "Ali Nutkî Dede", s. 50; Özcan, "Ali Nutkî Dede", s. 423; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 259; Şemseddin Sami, *Kamusu'l-A'lam*, (İstanbul, 1314 - Tıpkıbasımı Ankara, 1996), C. 6, s. 4584; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, s. 272; Haluk İpekten-vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), s. 353; Güner, *Kütahyalı Divan Şairleri*, s. 206. Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde Nutkî'nin vefat tarihi yanlış olarak 1209/1794-95 şeklinde yazılmıştır. Ayrıca H. Vassaf, Nutkî'nin Galata Mevlevihanesi yakınındaki bir evde doğduğunu söylemektedir. Bunlardan başka, Yenikapı Mevlevihanesi'nin haziresi üzerinde yapılan bir çalışma sonunda kabrinin yeri kesin olarak saptanan bir kaç kişiden biri de Ali Nutkî Dede'dir. Aksel Tibet-Ekrem Işın-Dilek Yelkenci, "Yenikapı Mevlevihanesi Haziresi", *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri-I*, (Ankara, 1996), s. 250-259.

²⁹ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 146; H. Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 206.

³⁰ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 147; Öztuna, "Ali Nutkî Dede", s. 50. Şeyh Galib'in yazdığı bu tarihleri biz Naci Okçu'nun yayınladığı *Divan*'da bulamadık.

*Târîh-i fevtini diye Rıdvân du'âm odur
Kevser safâsı eyledi Seyyid Ali Dede-1219³¹*

***

*Dönüp Yenikapı'da şeyh-i Mevlevi-hâne
Teveccüh itdi der-i cennete bu meskenden*

*Olunca kurb-ı Hudâ'ya revân didim târîh
Didi 'Ali Dede Hû çıkdı tekye-i tenden-1219³²*

Derin ilmi, mütevazı kişiliği ile herkesin hürmetini kazanarak devrinin belli başlı şeyhleri arasında yer alan Ali Nutkî Dede, ayrıca edebiyat ve musiki ile de meşgul olmuştur. Taramalarımızda önceleri babasının verdiği **Memiş**, daha sonra da **Nutkî** mahlasıyla manzûmeler yazan Nutkî Dede'nin Divan'ına rastlayamadık³³. Ancak, bazı kaynaklarda zikredilmesinden ve manzûmelerinden Nutkî Dede'nin en azından bir şiir mecmuasının olduğu anlaşılmaktadır. Tezkire sahibi Fatin, Nutkî'nin şiiri için "*tahsîn-kerde-i ashâb-ı ma'ârifdir*" derken Ali Enver "*tab'ı letâfetden şi'ri halâvetden gayr-ı hâlîdir*" demektedir³⁴. Ali Nutkî Dede'nin kaynaklarda geçen iki manzumesi aşağıdadır.

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]
*Her kime derdim disem dirler tabîbe söyle sen
Korkarım andan dahi eyler nice âzârlar*

*Ey aceb bu çeşm-i dil bir gün görür mi vuslatı
Yâre hâlîm söyleyüp kılsam nice bin zârlar*

*Ger disem yârim senin derdimle mecnûndur **Memiş**
Yaksam 'aşkın ile bu sahrâ-yı dilde nârlar³⁵*

³¹ Ali Nutkî-Abdûlbaki Nâsır, *Defter-i Dervîşân-I*, vr. 61^b; Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, s. 413; Öztuna, "Ali Nutkî Dede", s. 50.

³² Ali Nutkî-Abdûlbaki Nâsır, age, vr. 61^b. Biz Sürûrî'nin tarihlerini *Divan*'ında bulamadık. Bkz. *Dîvân-ı Sürûrî*, (Mısır Kahire, 1255).

³³ Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler* adlı eserinde (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987), s. 132) Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Bölümü, 949 numarada *Dîvân-ı Nutkî* olduğunu söylüyorsa da bu numarada Yenikapı Mevlevihanesi'ne vakfedilmiş matbû *Dîvân-ı Vecdî* bulunmaktadır.

³⁴ Davud Fatin, *Hâtîmetü'l-Eş'âr* (İstanbul, 1271), s. 411; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, (İstanbul, 1309), s. 236.

³⁵ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 148; H. Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 206.

***

[Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün]
Âh eyle gönül âteş-i 'aşk ile zamandır
Her dem işimiz fûrkat-i yâr ile figândır

Bilmem ne zaman dil ola vashınla müşerref
Zîrâ ki firâkımla derûnum yanagandır

Elden koma sabrı ki cihânda neler olmaz
Elbette niyâz ehline çok nâz olagandır

'Ayb eylemeniz subha degin nâle vü zârım
Yalvarmak için yâre o bir başka zamandır

***Nutkî** görebilsen ne virirsin bana yâri*
Zîrâ görünüirse bana yâr sana nihândır³⁶

Ali Nutkî Dede, *Defter-i Dervîşân* adlı Yenikapı Mevlevihanesi merkez olmak üzere dönemin tarihî, tasavvufî, siyasi ve ictimâî olaylarına dair çeşitli kayıtları ihtivâ eden bir mecmuayı yazmaya başlamış, vefatından sonra da sırasıyla şeyhlik makamına gelenler benzer kayıtları tutmayı devam ettirmişlerdir. İlk 22 varaklık kısmını yazdığı *Defter-i Dervîşân*'da Nutkî Dede, döneminde dergâha gelen ve kendisine intisap eden dervişlerin adlarını, dergâha geliş ve burada muhtelif mertebeleri kazanma tarihlerini, İstanbul'da ve bazı Mevlevihanelerde meydana gelen çeşitli olayları ve bazı şeyhlerin vefat tarihleriyle bir kısım aile mensuplarına dair önemli tarihleri kaydetmiştir. Eserin müellif hattıyla olan ve bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Bölümü 1194 numaradadır³⁷.

Defter-i Dervîşân'ın baş tarafındaki mühürlerden birinden dergâh kütüphânesinden de sorumlu olduğu ortaya çıkan³⁸ Ali Nutkî Dede'nin, istinsah ettiği bir *Neşâtî Divanı*'ndan divanlarla ve hatla meşgul ve epeyce güzel bir yazıya malik olduğu anlaşılmaktadır. Onun musikişinaslığı konusunda eski eserlerde bilgi bulunmamakla birlikte, muahhar kaynaklar devrinin musiki üstatlarından biri olduğunu

³⁶ Esrar Dede, *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye*, s. 502-503; Davud Fatin, *Hâtîmetü'l-Eş'âr*, s. 410; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s. 236.

³⁷ Nuri Özcan, "Defter-i Dervîşân", *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), C. 9, s. 90-91.

³⁸ Ali Nutkî-Abdülbaki Nâsır, *Defter-i Dervîşân-I*, vr. 1^b.

ve Hammâmî-zade İsmail Dede Efendi'nin ondan ders aldığını nakletmektedirler. Ayrıca Nutkî Dede'nin vefatından az evvel *Şevkutarab* makamında bir Mevlevî ayini bestelediği ve bunu talebesi Dede Efendi'ye ithaf ettiği de kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır³⁹.

Ali Nutkî Dede'nin kültür ve edebiyat tarihimiz açısından en önemli yanlarından biri de her biri kendi alanında köşe taşı olmuş çok önemli insanların yetişmesini sağlamasıdır. Bunlar içinde en meşhurları *Şeyh Galib*'le *Hamamîzade İsmail Dede Efendi*'dir. Dede Efendi, genç yaşında Yenikapı Mevlevihanesi'ne gelip gitmeye ve musikî dersleri almaya başlamış, Ali Nutkî Dede'nin şeyhliği döneminde dergâha intisap ederek semâ meşk edip çile çıkararak *Dede* ünvanını almıştır. Evleninceye kadar dergâhta kalan Dede Efendi'nin Ali Nutkî Dede'den ders ve feyiz aldığı muhakkaktır⁴⁰. Ayrıca, Nutkî Dede'nin *Şevkutarab* ayinini besteleyerek talebesi ve müridi olan Dede Efendi'ye ithaf etmesi de aralarındaki samimiyetin delilidir.

Ali Nutkî Dede'nin yetiştirdiği bir diğer önemli isim de Klasik Türk Edebiyatı'nın son büyük zirvesi *Şeyh Galib*'dir. Mevlevî bir ailede ve Yenikapı Mevlevihanesi civarında bir evde dünyaya gözlerini açan, fakat Mevlevilikte âdet olan çilesini Konya'da çıkarmaya başlayan Galib, babasının isteği üzerine Yenikapı Mevlevihanesi'ne gönderilmiş ve çilesini burada Ali Nutkî Efendi'nin gözetiminde tamamlarak *dede* olmuştur⁴¹. Galib, yukarıda söylediğimiz gibi, şeyhi Nutkî Dede'nin ve oğlu İskender'in vefatlarına tarihler yazdığı gibi, şeyhinin sakal bırakmasına da altı beyitlik bir manzumeyle tarih düşürmüştür⁴². Ayrıca, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevi* ve *Es-Sohbetü's-Sûfiyye* adlı eserlerini şeyhinin izni ve teşvikleriyle yazdığını açıkça söyle-

³⁹ Erdoğan, "Yenikapı Mevlevihanesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin *Terâcim-i Ahvâl'i*", s. 171; Rauf Yekta, *Esâtîz-i Elhan-3 Dede Efendi*, (İstanbul, 1925), s. 131; Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, s. 415; Öztuna, "Ali Nutkî Dede" s. 50; Özcan, "*Ali Nutkî Dede*", s. 423-424.

⁴⁰ Rauf Yekta, *Esâtîz-i Elhan-3 Dede Efendi*, s. 127-131; Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, s. 415, 429, 430, 438; Öztuna, "Ali Nutkî Dede", s. 50; Özcan, "*Ali Nutkî Dede*", s. 423-424; Beşir Ayvazoğlu, "*Dede Efendi*", *Osmanlı Ansiklopedisi*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), C. 5, s. 252; Nuri Özcan, "Osmanlılarda Müsiki", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 3, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), s. 249; Uzel, "Yenikapı Mevlevihanesi", s. 214.

⁴¹ Okçu, *Şeyh Galib*, C. I, s. 4, 5; *Şeyh Galib Divanı'ndan Seçmeler*, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1971), s. II; Ali Alparslan, *Şeyh Galib*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), s. 7.

⁴² Okçu, *Şeyh Galib*, s. 929.

mektedir⁴³. Bunlardan başka, büyük şairimizin vefatıyla ilgili rivayetler arasında da Nutkî Dede'nin adı geçmektedir⁴⁴.

Şeyhliğinin yanında sanatkâr tarafı da olan Nutkî Dede'nin kendi çevresinde de bir sanat ve kültür muhîti oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu muhît içinde -Galib ve İsmail Dede'den başka- Vak'a-nüvîs Pertev Efendi, Mehmed Said Hâlet Efendi, şair Hayret Efendi, Süleyman Neşâtî, Musâhib Seyyid Ahmed Ağa gibi tanınmış isimler de bulunmaktadır⁴⁵.

Şair ve Musikişinas Şeyh: Abdülbaki Nasır Dede:

Ebubekir Dede'nin ortanca oğludur. 1765'te İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesi yakınındaki baba evinde dünyaya gelmiştir. Babasından ve Milasmüftüsü-zade Halil Efendi'den ders almış, dinî ilimleri tahsil etmiş, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. İlk derslerini dergâhtaki musikişinaslardan alarak musiki sahasında da kendini yetiştiren Abdülbaki Efendi, ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin şeyhliği sırasında çile çıkarmış, semâ meşk etmiş ve nihâyet Mevlevihane'nin neyzenbaşılığına yükselmiştir. Nasır Dede'nin yetişmesinde Nutkî Dede ile Sahîh Ahmed Dede'nin büyük katkısı olduğu muhakkaktır. 1804'te Nutkî Dede'nin vefatı üzerine dergâhın şeyhliğine tayin edilmiştir.

1814'te Yenikapı Mevlevihanesi Vakfı'nın mütevelliliği de kendisine verilen Nasır Dede'nin zamanında dergâh en önemli tamirlerinden birini geçirmiştir. Yeniçeri Ocağı'nı kaldıran ve Bektaşiliği yasaklayan buna karşılık Mevlevilik tarikatına özel bir ilgi gösteren Sultan II. Mahmut'un emriyle tekke baştanbaşa tamir ettirilmiş, özellikle semâhane ve türbe kısmı yeniden yaptırılmıştır. Tamirin 1817'de bitmesi üzerine padişah ve devrin şeyhlerinin katıldığı bir tören düzenlenmiştir. Bu tamirâtın bitmesine ünlü Mevlevî şair Keçecizade İzzet Molla tarihler düşürmüştür⁴⁶. Tamiratın seyrini *Defter-i*

⁴³ Şeyh Galib, *Şerh-i Cezâre-i Mesnevî*, Haz. Turgut Karabey-Mehmet Vanlıoğlu-Mehmet Atalay, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996), s. 8, 12.

⁴⁴ Sedit Yüksel, *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1980), s. 26; Okçu, *Şeyh Galib*, C. I, s. 9.

⁴⁵ Başer, "Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbaki Nasır Dede", s. 188.

⁴⁶ Ayvansarâyî Hâfiz Hüseyin bin İsmail, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, (İstanbul 1281), C. II, s. 228; Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihaneler", s. 129; Başer, "Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbaki Nasır Dede" s. 194; Ebubekir Siddik Şahin, *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*,

Dervîşân'a detaylı olarak kaydeden Nasır Dede ayrıca padişahın bu ihsanlarına karşılık şükran hislerini dile getirdiği bir de kaside yazmıştır⁴⁷. Yaklaşık 17 yıl Yenikapı Mevlevihanesi'nin şeyhliğini yapan Abdülbaki Nasır Dede, 23 Şubat 1821 tarihinde vefat etmiş ve aynı tekkenin haziresine defnedilmiştir⁴⁸.

Kabir kitabesinde yazılı olan ve dört çıkarılınca vefat tarihini veren mısra şudur:

*'Âlem-i lâhûta cân atdı bu dem Bâkî Dede*⁴⁹

Nasır Dede'nin vefatına ayrıca Safâyî-i Mevlevî ile Nasır Dede'nin mürîdi⁵⁰ Keçecizade İzzet Molla da tarih manzumesi yazmıştır. İzzet Molla'nınki aşağıdadır:

Tarih-i İntikâl-i Şeyh Abdülbaki Kuddise Sırruhu

*On sekiz yıl şeyh olup Bâkî Dede 'azm eyledi
Vâlidî Bû-bekr Efendi'den yana Allah diyüp*

İtdi 'İzzet dâne-i sübhayla târîhin hisâb

Şeyh Bâkî buldı fânîden rehâ Allah diyüp-1236⁵¹

Nasır Dede, Sultan III. Selim ve II. Mahmut devirlerinde şöret bulmuş ve her iki padişahın da yakın ilgi görmüştür. Yetiştirdiği talebeler, telif ettiği ve bestelediği eserler onun tasavvuf, edebiyat ve musiki alanlarında mühim bir otorite olduğunu göstermektedir. Ley-

(doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), s. 150-151, 153-154.

⁴⁷ Abdülbaki Nasır Dede, *Dîvân-ı Nâsır*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Bölümü, Nu. 941, vr. 24^a-24^b.

⁴⁸ Nuri Özcan, "Abdülbaki Nasır Dede", *TDVİA*, (İstanbul, 1988), C. 1, s. 199; Yılmaz Öztuna, "Abdülbaki Nasır Dede", *Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 14; Yılmaz Öztuna, "Abdülbaki Nasır Dede", *Türk Bestecileri Ansiklopedisi*, s. 158; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Mustafa Tatçı-Cemâl Kurnaz, (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000), C. 1, s. 130; Ş. Sami, *Kamusu'l-A'lam*, (Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996), C. 6, s. 4549; Davud Fatin, *Hâtimetü'l-Eş'âr*, s. 389.

⁴⁹ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 153; H. Vassaf, s. *Sefîne-i Evliyâ*, s. 207; Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, s. 416; Öztuna, *Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 14.

⁵⁰ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 193.

⁵¹ Şahin, *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkar ve Hazân-ı Âsâr*, s. 277; *Dîvân-ı İzzet*, (Mısır: Bulak Matbaası, 1255), s. [Tarih-i Vefatlar Bölümü] 19. Safâyî'nin tarih manzumesi için bkz. Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, s. 416.

la Hanım *İstimdâd Ez-Cenâb-ı Seyyid Nâsır* başlıklı manzumesinde şöyle demektedir:

*Evsâfım tahrîre ne hâcet şair
Meh gibi kerâmât-ı ‘aliyyen zâhir*

*Dünyâda vü ukbâda kulun Leyla’ya
Eyle kerem ey Hazret-i Seyyid Nâsır⁵²*

Bilhassa musiki sahasındaki bilgi ve maharetine işaret olmak üzere tezkire yazarı Fatin tarafından *Farâbî-i Sâni* diye tavsif edilen Nasır Abdülbaki Dede⁵³, Hammâmîzade’nin ney hocalığını yaptığı gibi, II. Mahmut’un huzurunda icra edilen fasıllarda da bulunmuştur. *Acembûselik* ve *İsfahan* makamlarında iki Mevlevî ayini bestelemiş olan Nasır Dede⁵⁴, *Dilâvîz*, *Rûhefzâ*, *Gülruh*, *Dildâr* ve *Hisar Kürdî* adlarında beş makam ile *Şîrîn* adında 22 vuruşlu bir usûl, ayrıca bir de daha önce Türk musikisinde olmayan kendine has bir nota sistemi icat etmiştir. Musiki nazariyatı ile de meşgul olan Nasır Dede, *Tedkik ü Tahkik* ve *Tahrîriyye* adlarında iki eser kaleme almış, bunlardan *Tedkik ü Tahkik*’te 136 makam ve 21 usûlü izah etmiştir. *Tahrîriyye*’de ise, kendi icat ettiği nota sistemini açıklamış ve III. Selim’in *Sûz-ı Dilârâ* ayini ile diğer bazı eserler üzerinde bu sistemin uygulamasını yapmıştır. 1893/94’te Sultan III. Selim’in emriyle yazılan ve ona sunulan bu eserler musikimiz açısından çok önemlidir⁵⁵. Eserlerin yazma bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Bölümü, 1242 numaradadır⁵⁶. Bunlardan başka ağabeyi Ali Nutkî Dede’nin

⁵² Leyla Hanım, *Dîvân-ı Leylâ Hanım*, (İstanbul: Takvîmhâne-i ‘Âmire, 1267), s. 14.

⁵³ Davud Fatin, *Hâtîmetü’l-Eş‘âr*, s. 389.

⁵⁴ Esrar Dede, *Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye*, vr. 113^a; Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, s. 418. İsfahan ayini bugün unutulmuş olan Dede’nin *Acembûselik* ayin-i şerîfinin notası için bkz. Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, (Konya, 1974), s. 187-195, 519.

⁵⁵ Nitekim H. Sâdeddin Arel *Türk Mûsikisi Kimindir* adlı eserinde (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1990) Nâsır Dede’nin eserlerinden epeyce istifade etmiştir. Bkz. Arel, s. 42, 55, 88, 229, 230, 262-262. Ayrıca bkz. Başer, “Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbaki Nasır Dede”, s. 199-200; Nazif Öztürk, “Mevlevî Şeyhi Nâsır Abdülbâkî Dede ve Tetkik ü Tahkik Adlı Eseri”, *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, S. 2-3 (Aralık-1991, Ocak-1992), s. 30-34.

⁵⁶ Vr. 1^a-47^a’da *Tedkik ü Tahkik*, vr. 54^a-73^b’de *Tahrîriyye* bulunmaktadır. Ayrıca, Yılmaz Öztuna bu eserlerin birer nüshasının Hüseyin Sadettin Arel Ktp.’nde

başladığı *Defter-i Dervîşân*'ı yazmaya devam eden Nasır Dede, Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-Ârifin*'ini *tercüme* etmiş, Tuhfe-i Şâhidî'nin Safiyyullah Musa Dede tarafından Arapça'ya tercümesi olan *Ta'rib-i Şâhidî*'ye de *şerh* yazmıştır⁵⁷.

Nasır mahlasıyla şiirler yazan Abdülbaki Nasır Dede'nin *Divan*'ı da mevcuttur. Müellif hattı olan tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Bölümü, 941 numaradadır. Başında H. 1209/M. 1794 tarihli Abdülbaki Dede'nin istishab kaydı olan *Divan*'ın muhteviyâtı şu şekildedir: Başta bir na't ve ramazaniyye (birlikte) bulunmaktadır. Ardından 1 Mevlânâ methiyesi, 2 ney övgüsü, daha sonra da karışık olarak 4 Sultan III. Selîm'e, 2 Beyhan Sultan'a, 1 Sadrazam Yusuf Paşa'ya, 1 Kaptan Hüseyin Paşa'ya, 1 Çelebi Ebubekir Efendi'ye, 1 de Sultan II. Mahmut'a methiye yazılmıştır. Bu kasîdeler bölümünden sonra *Divan*'da kıt'a ve beyitlerden mürekkep toplam 12 tarih (*Divan*'ın sonundaki 2 tarih de dâhil), biri Arzî Mehmed diğeri Gavsî Ahmed Dede'ye olmak üzere 2 tahmis, 1 mütekerrir murabbâ, 55 gazel, 1 rubâî, ayrıca 4 kıt'a ve 36 müfred vardır. Buna göre *Divan*'da toplam 125 manzume bulunmaktadır. Aralarda bazı boş yaprakların bulunmasından, ayrıca sondaki bazı zeyillerden *Divan*'ın tamamlanmadığı anlaşılmaktadır. Orta seviyede bir şair olan Nasır Dede'nin *Divan*'ından seçtiğimiz örnekler aşağıdadır.

I

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]
Serde 'aşkın ateşi zer-tâc-ı devletdir bana
Şu 'le-i dâg-ı derûmum şem 'i vuslatdır bana

Cevrine âmâdeyim bin yâre de ursan nola
Zahm-ı tîgin sîned e şehrah-ı şefkatdir bana

Neyledim bilmem bu çarha rûzı pür-gam gicesi
Mâhı her bir ahteri bir şem 'i hasretdir bana

---

bulduğunu; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Emanet Hazinesi 2069, İst. Üniv. Ktp. 5572 ve 5824'te bunlardan başka Niyazi Sayın'da Tedkik ü Tahkik'in birer nüshasının olduğunu söylemektedir. Öztuna, *Büyük Türk Müsiki Ansiklopedisi*, C. I, s. 14.

⁵⁷ Bu eserlerin yazma birer nüshaları Sül. Ktp. Nafiz Paşa Bölümü'ndedir. *Defter-i Dervîşân-I*, 1194; *Terceme-i Menâkıbu'l-Ârifin*, 1126; *Şerh-i Ta'rib-i Şâhidî*, 1483 numaradadır. Eserler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Başer, "Yenikapı Mevlîhanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbaki Nasır Dede", s. 198-201.

*İstemem sahbâyı sensiz olsa da sahbâ-yı Cem
Neş'esi girye humârı sonra hayretdir bana*

*Neş'e-i cân-bahş ile sermest isem dâim nola
La 'l-i nâbın fikri her dem câm-ı 'işretdir bana*

*Olmazam me'yûs-ı vash **Nasır** ol şûhun yine
İtdügi cevriñ somı elbet 'inâyedir bana⁵⁸*

***

II

[Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]
*Gönül bakup ruh-ı cânâna mest olup kalmış
Misâl-i âyine bî-pâ vü dest olup kalmış*

*Geçer mi dil heves-i hâl-i zîr-i zülfünden
Sevâd-ı çinde ahter-perest olup kalmış*

*Ümîd-i la 'l-i dilârâ tehî bu tâli'anın
Serimde bâde gibi neş'e best olup kalmış*

*Dirîg câm-ı ümîdim yed-i te'emmülde
Hezâr seng-i elemden şikest olup kalmış*

*Tefekkür-i sitem-i dilber ile dil-i **Nasır**
Hemîşe kûşe-i hayret-nişest olup kalmış⁵⁹*

***

Abdülbaki Nasır Dede, H. 1209/M. 1794'te Mevlevihane'nin kafesçisi Şerife Ayşe Hatun'un kızı Şerife Fatma Hanım'la evlenmiştir. Bu evliliğinden toplam yedi çocuğu dünyaya gelen Nasır Dede'nin çocuklarından dört tanesi fazla yaşamadan vefat etmiştir⁶⁰. Bilhassa çocuklarından doğumuna aşağıdaki tarihi yazdığı

*Bâreka'llah hamdü li'llah Mükrim'im bu 'abdine
Bir püser ihsân kıldı Hazret-i Rabbü'l-enâm*

⁵⁸ Abdülbaki Nasır Dede, *Dîvân-ı Nâsır*, vr. 50^b.

⁵⁹ Abdülbaki Nasır Dede, *Dîvân-ı Nâsır*, vr. 57^b.

⁶⁰ Başer, "Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbaki Nasır Dede", s. 197, 198.

Fıkr iderken Nâsırû mevlûdının târîhini

Geldi nâmı Şeyh Seyyid Bûbekir târîh-i tâm-1214⁶¹

Seyyid Ebûbekir Şaban (d.M.1799) Efendi'nin 14 yaşında iken (M.1813'te) ölümü onu çok üzmüştür. Nasır Dede'nin, Receb Hüseyin ve Osman Salahaddin adlarında iki oğlu, âişe Sıddıka adında bir kızı hayatta kalmıştır. âişe Sıddıka Hanım (d. H.1227/M.1812-ö. H.1313/ M.1895?), 1828'de Mevlevihane'nin aşçıbaşısı Hacı Mehmed ârif Dede ile evlendirilmiş, bu evlilikten 1839'da *Râhatu'l-Ervâh* adlı Mevlevi ayininin bestecisi Ahmed Hüsâmeddin Dede dünyaya gelmiştir⁶². Nasır Dede'nin vefatı üzerine yerine büyük oğlu Receb Hüseyin Hüsnî Dede Efendi dergâha postnişin tayin edilmiştir.

Nasır Dede'yle ilgili kısmı, yazımıza farklı bir çeşni de katması açısından bir anekdotla noktalamak istiyoruz. Sultan II. Mahmut devridir. Padişah sık sık dergâha gelmekte ve her gelişinde dervişlere ihsan-ı şâhânedede bulunmaktadır. Bir gün mukâbeleden sonra Şeyh Abdülbaki Nasır Dede Efendi ile Sultan oturup sohbet ederler. Bu arada genç padişah:

- *Şeyhim, der, bir arzunuz varsa söyleyin de yapalım.*

Nasır Dede şöyle cevap verir:

- *Var, ama yapamazsınız.*

- *Söyleyin yapayım.*

- *Öyleyse bir daha bu tekkeye gelmeyin!*

Bu sözü hiç beklemeyen padişah şaşkınlıkla sorar:

- *Beni evliyâullah kapısından kovuyor musunuz?*

Şeyh'in Sultân'ın sorusuna verdiği cevap manalı olduğu kadar cür'etkârdır da:

- *Hayır, buradan hiç kimse kovulmaz. Fakat siz geliyorsunuz diye mukâbele yapıyor, hâlbuki mukabele bir vecdin sonucudur. Giderken de dervişlere ihsan-ı şâhânelerde bulunup kalplerini Allah'tan dünyaya çeliporsunuz. Bundan böyle buraya Mahmut Efendi olarak gelecekseniz gelin. Sultan Mahmut olarak gelmeyin!*⁶³.

⁶¹ Abdülbaki Nasır Dede, *Dîvân-ı Nâsır*, vr. 36^b.

⁶² Ali Nutkî-Abdülbaki Nasır, *Defter-i Dervîşân-I*, vr. 58^b ; Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, s. 494; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Sada Son Asır Türk Müsikisinasları*, (İstanbul, 1958), s. 190; Başer, "Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbaki Nasır Dede", s. 198. Ârif Dede ile Sıddıka Hanım'ın kabirleri de Mevlevihane'nin haziresindedir. Bkz. Tibet-vd., "Yenikapı Mevlevihanesi Haziresi", s. 266, 267.

⁶³ Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, (İstanbul, 1985), s. 151; Resuhi Bay-

Receb Hüseyin Hüsnî Dede:

M. 1808 yılında dünyaya gelen⁶⁴ Receb Hüseyin Efendi hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Babası Abdülbaki Nasır Dede'nin 1821 yılında vefatı üzerine, şeyhliğe amcası Abdurrahîm Kühî Dede'nin tayin edilmesi gerekirken onun cezbe ve istiğrak içinde bulunması sebebiyle Receb Hüseyin Hüsnî Dede getirilmiştir. 9 yıl şeyhlik yapan Receb Hüseyin Dede, M. 1829'da genç yaşta dünyaya veda etmiştir⁶⁵. Baş tarafı amcası ve babası tarafından yazılan *Defter-i Dervîşân*'a eklerde bulunan⁶⁶ Receb Hüseyin Dede, kaynaklarda ifvet ve istikâmetle mâruf, umumun hürmet ve teveccühünü kazanmış, pek muhterem ve mübarek bir zat olarak anlatılmaktadır⁶⁷.

Abdurrahim Kühî Dede:

Kütahyalı Seyyid Ebubekir Dede'nin oğullarının en küçüğüdür. 1769'da İstanbul'da, baba evinde doğmuştur. Çok güzel ve tesirli bir sese sahip olan Abdurrahim Efendi, küçük yaşta musiki ile ilgilenme-

---

kara, "Mevlevîliğe Âit Fıkralar", *Tarih Coğrafya Dünyası [Mecmuası]*, C. 2, S. 12, (İstanbul, 15 Aralık 1959), s. 446; Mustafa Özdamar, *Dersaadet Dergâhları*, (İstanbul, 1994), s. 148. Tarihî gerçekliğini kesin olarak bilemediğimiz bu muhâvere son iki kaynaktaki Nâsır Dede yerine Nutkî Dede ile II. Mahmut arasında geçmiş olarak gösterilmektedir. Fakat bunun olması mümkün değildir. Çünkü, Nutkî Dede daha II. Mahmut sultan olmadan 1804'te vefat etmiştir. II. Mahmut'un saltanatı ise 1808-1839 arasındadır. Çok zayıf bir ihtimal ama belki bu konuşma Nutkî Dede'yle Sultan III. Selim arasında geçmiş olabilir. Ancak, kaynaklarda III. Selim'in adı hiç geçmemektedir. Bundan başka, yukarıdakine benzer bir konuşmanın Seyyid Abdülkâdir-i Belhî ile II. Mahmut'un kızı Âdile Sultan arasında da geçtiği rivayet edilir. Bkz. Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, s. 152.

⁶⁴ Ali Nutkî-Abdülbaki Nasır, *Defter-i Dervîşân-I*, vr. 58^b. Mehmed Ziya, 1225/1810 tarihini vermektedir. Mehmed Ziya, *Yenikapu Mevlevihanesi*, s. 153.

⁶⁵ Mehmed Ziya, *Yenikapu Mevlevihanesi*, s. 153-154; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C.3, s. 729; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 207; Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, s. 420.

⁶⁶ *Defter-i Dervîşân*'ın A. Nâsır Dede ve daha sonra gelen şeyhler tarafından yazılan 2. bölümünün aslı bu âilenin günümüzdeki temsilcisi Bâkî Baykara'dadır. Fotokopi bir nüshası TDV. İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane-si'nde 18112 numarada bulunmaktadır. Eserin bu 2. bölümünden faydalandığımızda ayrıca *Defter-i Dervîşân-II* diye belirtilecektir. Receb Dede'nin tuttuğu notlar bu 2. bölümde 66^a, 69^b, 82^b, 87^b, 93^{a-b} numaralı varaklardadır.

⁶⁷ Mehmed Ziya, *Yenikapu Mevlevihanesi*, s. 153-154; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 207.

ye başlamış, kısa zamanda bu sahada ilerleyerek dergâhın kudumzenbaşılığına yükselmiştir. Abdurrahim Dede, bir müddet İlahi aşk ile kendinden geçmiş, vecd ve istiğrak hâlinde yaşamıştır. Daha sonra bu hâl kendisinden kalkmış, ağabeyi Abdülbaki Nasır Dede'nin oğlu Receb Hüseyin Dede'nin 1829'da vefatı üzerine Hemdem Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevihanesi'nin şeyhliğine atanmıştır. İki yıl bu tekkede şeyhlik yapan Abdurrahîm Dede, 1831 yılında vefat etmiş ve Mevlevihane'nin türbe kısmına defnedilmiştir. Şu mısralar onun vefat tarihini göstermektedir:

Mahv oldu 'aşk-ı Hak'dan Abdurrahim Efendi

***

*Abdurrahim Efendi pîrâna hem-dem oldu*⁶⁸

Ağabeyleri gibi çok iyi bir musikişinas olan Abdurrahim Dede, döneminde önemli bir şöhet kazanmıştır. Onun musiki yeteneğini ve becerisini, ayrıca sesinin güzelliğini fark eden Sultan III. Selim onu saraya almak istemişse de büyük ağabeyi ve şeyhi Ali Nutkî Dede müsaade etmemiştir. Abdurrahim Künhî Dede'nin genç yaşta bestelediği *Hicaz* Mevlevî ayini Klasik Türk Musikisi'nin en güzel eserleri arasında gösterilmektedir. Bir de bugün unutulmuş olan Nühüft ayin bestelediği söylenen Abdurrahîm Dede, bunlardan başka *Anber-efşân* makamını terkip etmiş⁶⁹, ayrıca Musâhib Ahmed Ağa, Dervîş Mehmed gibi musikimizin bazı meşhur isimlerinin yetişmesini de sağlamıştır⁷⁰.

Künhî mahlasıyla şiirler yazdığı söylenen Abdurrahim Dede'nin Türkçe şiirine rastlayamadık. Kaynaklarda Farsça bir şiiri bulunmaktadır⁷¹. Önce Şerife Ayşe Hanım'la evlenen Abdurrahim Dede'nin bu

⁶⁸ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 154-160; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 208; Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, s. 420; Yılmaz Öztuna, "Abdürrahîm Künhî Dede Efendi", *Büyük Türk Mûsikisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 21; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. 1, s. 133-134; Güner, *Kütahyalı Divan Şairleri Halk Şairleri*, s. 200.

⁶⁹ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 155-156; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s. 209; Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, s. 420-421, 637; Öztuna, *Büyük Türk Mûsikisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 21. Ayrıca *Hicaz Âyîn-i Şerîfin* notası için bkz. Sadettin Heper, *Mevlevî Âyînleri*, s. 199-209, 520. Zekâîzâde Ahmet-Suphi [Ezgi]-Mesut Cemil, *Mevlevî Âyînleri-XV*, (İstanbul, 1986), s. 542-560.

⁷⁰ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 156; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s. 210; Heper, *Mevlevî Âyînleri*, s. 520; Öztuna, *Büyük Türk Mûsikisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 21.

⁷¹ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 159; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, s. 209-

evliliğinden Abdülkerim Kadri(d. 1807) ve Ali Efendi(d. 1812) adlarında iki oğlu⁷², Fatma Münire(d. 1800) ve Saide Hanım(d. 1802) adlarında da iki kızı⁷³ dünyaya gelmiştir. 1815'te bu hanımının ölümünden sonra evlendiği hanımından da Mehmed Nazif, Abdülhalim, Mehmed Rıza ve Hâşim adlarında dört çocuğu daha olmuştur⁷⁴.

Seyyid Abdurrahim Künhî Dede'nin vefatından sonra yerine Abdülbaki Nasır Dede'nin küçük oğlu Osman Salahaddin Dede postnişin olmuştur.

Osman Salahaddin Dede:

Şubat 1819'da İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesi'ne yakın baba evinde dünyaya geldi. Küçük yaşta Beşiktaş Mevlevihanesi şeyhi Kadri Efendi'den terbiye alan Osman Salahaddin Efendi, bir taraftan da dergâhın Hünkâr Mahfili Sokağı'nda bulunan Mahmud Ağa Sıbyan Mektebi'ne devam etmiştir. Amcası Abdurrahim Künhî Dede'nin 1831 yılında vefatı üzerine henüz çocuk yaşta iken Yenikapı Mevlevihanesi'nin şeyhliğine tayin edilmiştir. Ancak, şeyhin büluğ çağına ulaşmamış olması sebebiyle, Konya'dan gelen bir emirle aynı zamanda Halveti ve Şehremini Ümmî Sinan Dergâhı şeyhi olan ve Nasır Dede'den de hilafet almış Mehmed Sadık Dede, Mevlevihane'ye Ser-tabbahlık (Aşçıbaşılık) göreviyle yeni şeyhe vekil ve mürebbi olarak atanmıştır. Bir taraftan şeyhlik eğitimi alan Osman Salahaddin Efendi, diğer taraftan da normal tahsiline devam etmiştir. İlk bilgileri Hoca Mahmud Efendi'den almış; Evliyâ Hoca'dan tefsir, hadîs, fıkıh; meşhur Mesnevihan Hoca Hüsâmeddin'den *Mesnevi* okumuş, ayrıca *Fusûs-ı Hikem* dersi alarak kendini yetiştirmiştir. Nihâyet bir süre sonra da aldıklarını vermeye; Mevlevihane'de *Mesnevi*, *Fusûs* ve *İntihâ-nâme* okutmaya başlamıştır⁷⁵.

Osmanlı'nın siyasi ve sosyal açılardan birçok karışıklıklara sahne

210. Ayrıca, Abdurrahîm Dede'nin *Defter-i Dervîşân-II*'de bir sayfalık notu bulunmaktadır (vr.3^a).

⁷² Ali Nutkî-Abdülbaki Nasır, *Defter-i Dervîşân*, vr. 54^b, 56^a.

⁷³ Doğum tarihlerine amcaları Nâsır Dede'nin düşürdüğü tarih için bkz. *Dîvân-ı Nâsır*, vr. 37^b, 38^b.

⁷⁴ Başer, "Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi, Musikişinas Abdülbaki Nasır Dede", s. 191.

⁷⁵ Salahaddin Dede'yle ilgili en ayrıntılı ve güvenilir bilgiler, oğlu Kemâleddin Efendi'nin kaleme aldığı *Terâcim-i Ahvâl*'de bulunmaktadır. Bkz. Erdoğan, "Yenikapı Mevlevihanesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin *Terâcim-i Ahvâl*'i", s. 165-169.

olduğu bir dönemde şeyhlik yapan Osman Salahaddin Dede'nin adı birçok siyasi olaya da karışmıştır. Özellikle Midhat Paşa ile samîmî dostluğu sebebiyle, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilerek yerine Sultan II. Abdülhamid'in getirilmesi olayında etkisi olduğu söylenmektedir. "Gençliğinde ünlü Nakşi şeyhi Hoca Hüsameddin Efendi'den Mesnevi okuyan Salâhaddin Dede, Eyüb Hatuniye Tekkesi'nde düzenlenen bir törenle mesnevihanlık icazeti almış ve Yenikapı Mevlevihanesi'nde uzun yıllar Mesnevi dersleri vermiştir. Fakat onun üzerinde durulması gereken en önemli özelliği, Tanzimat dönemi siyasi kadrolarıyla kurduğu yakın ilişki sonucunda Yenikapı Mevlevihanesi'ni özgürlük fikirlerinin tartışılabildiği başlıca merkezlerden birisi durumuna getirmesidir. Kendisine intisap eden devlet adamları arasında Tanzimat'ın iki büyük sadrazamı, Keçecizade Fuad Paşa ile Ali Paşa da vardır. Fuad Paşa'nın intisabı, babası İzzet Molla'nın Abdülbaki Nasır Dede müridi oluşundan ötürü bu dergâha ailece bağlanmanın bir sonucudur. Her iki devlet adamının ailelerine âit mezarlar, Yenikapı Mevlevihanesi haziresinde hâlen mevcuttur. Mısırlı olarak anılan Kâmil Paşa ve Şeyhülislam Sâhib Molla da Salahaddin Dede'nin dergâh toplantılarına katılarak devlet sohbeti yapan kişiler arasında ilk anda dikkati çeken isimlerdir. Fakat Salahaddin Dede'nin siyasi hayattaki yerini belirleyen kişi, yakın dostu Sadrazam Midhat Paşa olmuştur. Yenikapı Mevlevihanesi yakınındaki Arap-zade çiftliğini satın alarak buraya kendisi için bir köşk yaptıran Midhat Paşa, I. Meşrutiyet öncesi anayasa tartışmalarını hiç kuşkusuz Salahaddin Dede'nin toplantılarına da taşımış ve bu durum daha sonra Yenikapı Mevlevihanesi'nin II. Abdülhamid tarafından kontrol altında tutulması sonucunu doğurmuştur. II. Abdülhamid'in dergâh üzerindeki kuşkularını sürekli canlı tutan başlıca neden, henüz şehzade iken Midhat Paşa'yı kendisine tanıştıran kişinin Salahaddin Dede olmasıdır. Bu tanışma esnâsında Şehzade Abdülhamid'in Midhat Paşa'ya Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nu padişah olduğunda ilan edeceğine dair verdiği sözün tek tanığı da Salahaddin Dede'dir. Fakat II. Abdülhamid, padişahlığı döneminde Midhat Paşa ve çevresi hakkında Abdülaziz'e komplo düzenlemek iddiasıyla soruşturma açtırmış, dolayısıyla Salahaddin Dede'nin de sarayla ilişkisi kesilmiş ve Yenikapı Mevlevihanesi istibdat yılları boyunca jurnalcilerin en yakından takip ettikleri bir yer olma özelliğini kazanmıştır."⁷⁶ İlk başta, Salahaddin Dede'ye sarayda kendisine *Mesnevi* oku-

⁷⁶ Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihaneler", s. 129-130, Ayrıca bzk.

ması için maaş bile bağlayan II. Abdülhamîd, bir süre sonra bu dersleri kesmiştir⁷⁷.

Son zamanlarında tamamen inzivaya çekilen Osman Salahaddin Dede, damadı Bahâriye Mevlevihanesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'nin daveti üzerine hava değişimi için gittiği Bahâriye Mevlevihanesi'nde, altmış sekiz yaşında olduğu hâlde 13 Şubat 1887 cuma günü vefat etmiştir. Aynı gün kalabalık bir cemaatle Eyub Sultan Camii'nde kılınan cenazesi Yenikapı Mevlevihanesi'ne getirilerek Mevlevihane'nin türbe kısmına defnedilmiştir⁷⁸. Vefatına Beglikçi Muavini İsmet Bey ve Arif, Türkçe, Girîdî Muhtar Efendi de Farsça tarih yazmıştır. Arif'in manzumesinin son beyti aşağıdadır:

*Geldi bir gülbânk ile tarih Arif gûşuma
Hû diyüb 'Osmân Efendi vardı Mevlânâ'sma*

İsmet Bey'in tarih mısraı ise şu şekildedir:

İtdi Hakk'a cân fedâ 'Osman Salahaddin Dede'⁷⁹

55 yıl gibi uzun bir süre şeyhlik yapan Osman Salahaddin Dede'nin zamanında Yenikapı Mevlevihanesi paşa, vezir, âlim, şehzade ve padişahlardan oluşan çok geniş bir müntesip ve ziyaretçi kitlesine ev sahipliği yapmıştır. Daha önce zikredilen Sadrazam Fuad ve Ali Paşa, Yusuf Kâmil Paşa, Prens Mustafa Paşa, Adile Sultan'ın eşi Mehmed Ali Paşa, Ahmed Midhat Paşa, eski şeyhüslamlardan Saadedin ve Refik Efendiler bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Sultan II. Mahmud, Abdülmecîd, Abdülazîz ve II. Abdülhamîd ile daha sonra padi-

---

Tibet-vd. "Yenikapı Mevlevihanesi Haziresi", s. 226 (Bu çalışmadaki ilgili bölüm de Ekrem Işın tarafından yazılmıştır).

⁷⁷ Hasan Ali Yücel hatıralarında; hürriyet, meşrutiyet ve Mithat Paşa taraftarı olan Salahaddin Efendi'nin ilk Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İstanbul milletvekili olarak görev aldığını söylemektedir. Bk. *Geçtiğim Günlerden*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), s. 157. Ahmed Güner Sayar da "Osman Selahaddin Efendi, Kanun-ı Esasî'yi hazırlarken [Mithat] Paşa'nın yanında yer almış, ayrıca Meclisi Mebusan'da meclis başkanı olarak görev yapmıştı" demektedir. Ahmed Güner Sayar, *Abdülbâki Gölpinarlı*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014), s. 105. Ancak biz bu rivayeti başka kaynaklarda göremedik.

⁷⁸ Erdoğan, , "Yenikapı Mevlevihanesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin *Terâcim-i Ahvâl'i*", s. 168.

⁷⁹ Erdoğan, "Yenikapı Mevlevihanesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin *Terâcim-i Ahvâl'i*", s. 168-169; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 160-177; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 208-209; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, s. 133; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. 4, s. 1310.

şah olan Şehzade Hamid ve Reşad Efendiler de bu ziyaretçilerdendir. Daha sonra Sultan olan Mehmed Reşad başta olmak üzere çok geniş bir müntesip kitlesi bulunan Salahaddin Dede⁸⁰, Tanzimat döneminde şeyhülislamlık makamına bağlı olarak ve tarikatların devlet denetimi altında tek merkezden yönetimi amacıyla 1868'de kurulan Meclis-i Meşâyih'in kuruluşundan 1880 yılına kadar üç dönem başkanlığını da yapmıştır. Dede'nin bu göreve atanmasında Mevlevi muhibbi ve neyzen olan Sultan Abdülaziz'in de tesiri olsa gerektir⁸¹. İyi derecede Arapça ve Farsça bilen Osman Salahaddin Dede'nin eserleri ise şunlardır: Arapça *El-Lisânü'l-Muhammediyye fî ma Dalle Bihi'l-İseviyye*, Hoca İshak Efendi'ye cevap tarzında yazılmış *Vahdet-i Vü-cud Risâlesi*, *Mesnevi-i Şerîf Hâşiyesi* ve Sultan Mehmed Reşad adına şehzadelğinde yazılmış *padîşahlara gerekli olan sıfatlar hakkında yazılmış ahlakî ve siyasi bir risâle*⁸². Her ne kadar Bursalı Mehmed Tahir bazı tasavvufi şiirleri olduğunu söylüyorsa da bunlara örnek vermemiştir. Oğlu Kemaleddin Efendi, onun Arapça ve Farçayı çok iyi derecede bildiğini, inşa mahir ve şair tabiatlı olduğunu söyleyerek şiirlerine örnek olmak üzere Farsça bir rubaisi ile beytini yazmıştır⁸³.

Osman Salahaddin Dede, 1871'de vefat eden Dervişe Hatice Şöhret Hanım'ın kızı ile evlenmiş⁸⁴, Hacı Kemal ve Mehmed Celâleddin adlarında iki oğlu dünyaya gelmiş, vefatından sonra da yerine Mehmed Celâleddin Efendi postnişin olmuştur. Salahaddin Dede'nin kızı ise Bahariye Mevlevihanesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede ile evlendirilmiş, böylece Galata'dan sonra Bahariye Mevlevihanesi ile de akrabalık kurulmuştur.

Mehmed Celâleddin Dede:

1 Şubat 1849'da Yenikapı Mevlevihanesi'nde doğdu. Annesi, Attar Hacı Tahir Efendi'nin kızı Hacı Münîre Hanım'dır. İlk tahsilini

⁸⁰ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 180, 192-196.

⁸¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. 4, s. 1310; Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, (İstanbul, 1990), s. 304-306.

⁸² Erdoğan, "Yenikapı Mevlevihanesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin *Terâcim-i Ahvâl'i*", s. 168-169; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 190-192; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 133.

⁸³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 133; Erdoğan, "Yenikapı Mevlevihanesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin *Terâcim-i Ahvâl'i*", s. 168, 169.

⁸⁴ Hatice Şöhret Hanım'ın kabri de Yenikapı Mevlevihanesi haziresindedir. Bkz. Tibet-vd., "Yenikapı Mevlevihanesi Haziresi", s. 268.

Davudpaşa Rüşdiyesi'nde bitirdikten sonra, Fatih Camii'ne devam ederek Şeyh Hâfız Galib ve Mustafa Efendi'lerden daha sonra da Filibeli Muhacir Mahmud Efendi'den *Tasavvurât*, *Tasdîkât*, *Şerh-i Akâid*, *Ma'ânî* gibi medrese derslerini almıştır. Bundan sonra babası Osman Salahaddin Dede'den *Mesnevi*, *Fusûsu'l-Hikem* ve Celâleddin-i Devvânî'nin *Zevrâ'sını*, Tunuslu Mustafa Efendi'den *Fütûhât-ı Mekkiyye* ve *Buhârî-i Şerîf*i okumuştur. Bu suretle dinî ve tasavvufi konulardaki bilgisini arttıran, Arapça ve Farsça'sını geliştiren Mehmed Celâleddin Efendi, diğer taraftan da çevresinin yardımları ve şahsi gayretleriyle edebiyat ve musiki sahalarında kendini yetiştirmiştir.

Babasının son zamanlarında yalnızlığı tercih etmesi üzerine, Konya'dan gelen izinle 1869'dan itibaren babasına vekâlet etmeye ve dergâhtaki ayinleri yönetmeye başlayan Mehmed Celâleddin Dede, 1886'da babası Osman Salahaddin Dede'nin vefatı üzerine Yenikapı Mevlevihanesi şeyhliğine tayin edilmiştir. Celâleddin Dede ayrıca, 1887'de Eskişehir Mevlevihanesi postnişini Hasan Hüsni Dede Efendi'den *Mesnevi* icazeti, Trablusî Arab Mustafa bin Osman Şibnî'den de Şâzeliyye tarikatı hilâfeti almıştır. Celâleddin Dede'ye daha sonraları Kâdiriyye ve Çeşdiyye tarikatlarından da hilafet verilmiştir.

22 sene Yenikapı Mevlevihanesi'nde asaleten şeyhlik yapan Celâleddin Dede, 18 Mayıs 1908'de vefat etmiş ve aynı dergâhta babasının yanına defn edilmiştir. Son yıllarında iyice rahatsızlanan, hatta tebdil-i hava ve tedavi için Kahire'ye giden Celâleddin Dede'nin yerine, oğlu Abdülbaki Efendi vekâlet etmeye başlamıştı. Bundan başka, vefatından iki sene önce Mevlevihane'nin içindeki çok kıymetli kitaplarla beraber bir yangın felaketine maruz kalması da şeyhi çok üzmüştü. Mehmed Celâleddin Dede Efendi'nin vefatına birçok tarih düşürülmüştür. Halil Edîb, Ahmed Remzî, Vassâf Bey-zade Mahmud Cemil Bey, İsmet Bey ve Tâhirü'l-Mevlevi tarih yazarlardandır. Bilahare Üsküdar Mevlevihanesi'nin son şeyhi olan Ahmed Remzî (Ak-yürek) Dede, şeyhi Celâleddin Dede'nin vefatına iki tarih manzumesi yazmıştır. Bunlardan hem Celâleddin Dede'nin vefatını hem de Celâl Dede'nin oğlu Abdülbaki Efendi'nin postnişin oluşunu ifade eden manzume aşağıdadır:

*Semiyî-i mefhar-i sâdât İbn-i Şeyh Salâhaddîn
Nümâyân idi zâtında Cenâb-ı Pîr'in ahlâkî*

*Yenikapı'da feth-i bâb-ı irşâd eyledi haylî
Olup dil-teşnegân-ı feyze âb-ı aşkdan sâkî*

*İdince tekve-i dâri's-selâm-ı vuslata rihlet
Fırâkı eşk-bâr-ı mâtem itdi cümle uşşâkı*

*Fakat necl-i necîbi Hazret-i Bâkî Efendi'de
Buhurlar ba 'd-ez-în tâlib olanlar feyz-i Hallâk'ı*

*Şu bir mısra 'da **Remzî** münderic geldi iki târîh
Celâleddin Muhammed gitdi ammâ sırrıdır Bâkî*

Tâhirü'l-Mevlevi (Olgun) aynı zamanda şeyhi olan Celâleddin Dede'nin dünyadan gidişine bir kaç tarih yazmıştır. Bunlardan birisi şu şekildedir:

*Gûş idüp neyden nevâ-yı irci 'î
İtdi şeyh-i Mevlevi 'azm-i Cemâl*

*Bendesî **Tâhir** didi târîhini
Virdi cânın mürrşid-i a 'zam Celâl⁸⁵*

Mehmed Celâleddin Dede, ahlakı ve etvâriyle, ilmi, edebi ve dinî konulardaki ciddiyetiyle son devrin örnek mutasavvıflarından biridir. 1884-1886 yılları arasında Meclis-i Meşâyih nazırlığı yapmış ayrıca, Medresetü'l-Meşâyih'in kurulmasını hararetle tavsiye etmiştir. Tâhirü'l-Mevlevi'nin naklettiği bir sohbetinden Celâleddin Efendi'nin tekkelerin çöküşünü yaklaşık 20 yıl kadar önce hissettiği ve tekkeleri yeniden ıslah ve ihyâ etmenin çarelerini aradığı anlaşılmaktadır⁸⁶. Kaynaklarda bilhassa sohbetlerinin tesiri üzerinde durulmakta; dinî konularda, edebiyatta, özellikle de tasavvuf ile musikide ihtisas sahibi biri olarak gösterilmektedir. Musikiyi ve tanburu İsmet Ağa'dan, Büyük ve Küçük Osman Bey'lerle Nikoğos'tan öğrenen, musikinin amelî ve nazari kısımlarıyla meşgul olan Celâleddin Dede'nin tanbur çalmada asrının ferîdi olduğu söylenmektedir. Rauf Yektâ'nın musikide ikinci hocasıdır. Ancak **Celâleddin Dede'nin musiki açısından en**

⁸⁵ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 201-258; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 210-213; Sadettin Nüzhet [Ergun], *Türk Şâirleri*, C. 2, s. 939-940; Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, C. II, s. 464-465; Öztuna, *Büyük Türk Mûsikisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 173; Mehmed Tâhir, *Yenikapı Mevlevihanesi Post-nişini Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm*, (İstanbul: Matbaa-i Mekteb-i Sanâyi, 1326); İnal, *Hoş Sadâ Son Asır Türk Mûsikişinasları*, s. 109-112; Hasibe Mazioğlu, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, (Ankara, 1987), s. 244. Remzî Dede'nin ikinci manzumesi için bkz. Mazioğlu, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, s. 244.

⁸⁶ Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, s. 112-115, 306.

önemli yönü, aynı zamanda büyük amcasının oğlu olan Galata Mevlevihanesi şeyhi Kudretullah ve eniştesi olan Bahariye Mevlevihanesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'yle birlikte Türk musikisini ilmi bir disiplin hâlinde ele almaları ve yetiştirdikleri Rauf Yekta, Subhi Ezgi, A. Avni Konuk ve H. Saadettin Arel gibi talebelerin ilgisini bu konuya çekmeleridir. Yılmaz Öztuna, bugün hâlâ kullanılan bazı musiki terimlerini Celâleddin Dede'nin koyduğunu belirtmektedir. Bunlardan başka Mehmed Celâleddin Dede, Nayî Osman Dede'nin Hicaz Mevlevi ayinini yeniden düzenleyerek *Dügâh* makamında bestelemiştir ki bu da kaynaklarda övülmektedir⁸⁷.

Yukarıda da söylediğimiz gibi, Tâhirü'l-Mevlevi'nin tarikatta şeyhi ve mürebii Celâleddin Dede'dir. Tâhirü'l-Mevlevi (Olgun), Mehmed Es'ad Dede'den Mesnevi dersleri ve Mesnevihanlık icazeti almış fakat ona intisap etmemiştir. Mehmed Es'ad Dede, onu bizzat elinden tutarak Celâleddin Dede'ye intisap ettirmiştir⁸⁸. Şeyhi Celâleddin Dede için müstakil bir risale yayınlayan⁸⁹ Tahir Olgun, zaman zaman ona methiyeler de yazmıştır. Mesela Dede'nin torununun doğumu için söylediği tarih manzumesinin baş tarafı şu şekildedir:

Dergeh-i Bâb-ı Cedîd'in şeyh-i vâlâ-gevheri
Sâlikân-ı râh-ı tevâhidin güzîde rehberi

Câ-nişîn-i Hazret-i Mollâ-yı Mevla'l-ârifîn
Hâmil-i esrâr-ı Sıddîk u kemâl-i Hayderî

Şeyh Celâliüddin Efendi kim cenâb-ı pâkidir
Âsumân-ı evliyânın âfîtâb-ı enveri

Sâhibü'l-vakt-i tasarruf kutb-ı a 'zamdır o kim
Eylemiş ism-i Celâl-i zâtının Hak mazharı'⁹⁰

⁸⁷ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 235-241 (Rauf Yekta'nın mektubu da bulunuyor); Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, C. II, s. 464-465; Sadettin Nüzhet [Ergun], *Türk Şâirleri*, C. 2, s. 940-941; Öztuna, *Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 173. Âyinin notası için bkz. Heper, *Mevlevi Âyinleri*, s. 355-366.

⁸⁸ Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s. 8. Bunlar için bkz: Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s. 67, 134, 150, 168.

⁸⁹ Mehmed Tâhir, *Yenikapı Mevlevihanesi Post-nişini Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm*.

⁹⁰ Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s. 134. Diğer methiyeler için bkz: Olgun, *Çilehâne Mektupları*, s. 67, 150. Perrî'nin Celâl Efendi medhiyesi için bkz. *Çilehâne Mektupları*, s. 67, 150.

İhtifalci lakabıyla tanınan Mehmed Ziya Bey, ayrıca Cumhuriyet döneminin meşhur Maarif Vekili Hasan Ali Yücel de Mehmed Celâleddin Dede'den etkilenen kişilerdendir⁹¹. Ailesinin de bağlı olduğu Celâleddin Dede, çocukluğunu Yenikapı Mevlevihanesi'nde geçirmiş olan Hasan Ali'nin şuuraltında derin izler bırakmıştır. Hatta Yücel'in tasavvufu, Mevleviliği, musikiyi, ses ve nefesi Celâleddin Dede vasıtasıyla tanıdığı ve sevdiği söylenebilir. Hasan Ali, çocukluk hatıralarında epeyce ve güzel bir yer tutan "Hûbaba" dediği Celâleddin Dede'den şu şekilde bahsetmektedir: "*Hele 'Hûbaba' dediğim Celâl Efendi, uzun boyu, uzun devetüyü sikkesi, zayıf, fakat nurani yüzüyle pek hoşuma gidiyordu. Elini öptüğüm zaman beni öpmesini pek ister, çok sevdim. Bu tertemiz insanın kendine has öyle çekici bir kokusu vardı ki, şu anda onu bir gül bahçesindeymiş kadar canlı, tesirli olarak hafızamda bulmaktayım. Keyifli zamanında beni yanına çağırırdı. Yazı yazdırır, yazılmış yazıları okutur; hikâye söyler bana tekrarlatırdı. Küçük oturma odasında bir masası vardı. Beyaz buzlu ve kapaklı bir kâse içinde duran peynir şekerlerinden verirdi. Bu ikram, beni beğendiğinin, sevdiğinin delili olduğu için bana büsbütün tatlı gelirdi.*"⁹² Ahmed Güner Sayar da çocukluğu Yenikapı'da geçen Yücel'in ilk olarak kalb-i selim (tasavvufu), zevk-i selimi (şiir ve musikiyi) ve akl-ı selimin esas olduğu siyaseti burada öğrendiğini söylemektedir⁹³.

Sürekli sanat muhiti içinde olan, musikişinas ve şairlerle görüşen Celâleddin Dede kendisi de edebiyat ve şiirle meşgul olmuş, *Şeyhî* mahlasıyla bazı manzumeler yazmıştır. Ancak bunların sayısı sınırlıdır. Bulabildiğimiz manzumelerinden bazıları aşağıdadır.

Gazel

[Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün]

'Âşk hemîşe nâle vü âh eylemek gerek

Yârın yolunda cismi tebâh eylemek gerek

Cân vermeyince şâhid-i 'aşk eylemez zuhûr

Başm fedâ-yı 'arbedegâh eylemek gerek

tupları, s. 168.

⁹¹ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 3, 208 vd.; İbnülemin, *Hoş Sada*, s. 110; Mustafa Kara, "Doğumunun 100. Yıl Dönümünde Mevlevi Bir Maarif Vekili", *Dergâh*, S. 100 (Haziran-1998), s. 27, 28.

⁹² Hasan Âli Yücel, *Geçtiğim Günlerden*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s. 69-70.

⁹³ Ahmed Güner Sayar, *Hasan Âli Yücel'in Tasavvufî Dünyası ve Mevleviliği*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001), s. 39.

*Düşdi hevâ-yı dâne-i ruhsâra murg-ı dil
Pâ-best-i kayd-ı zülf-i siyâh eylemek gerek*

*Gönliim asıldı kaldı ser-i târ-ı perçeme
Girdi hatâya varsa günâh eylemek gerek*

*Derk eylemez hakâ'ıkı her vasla pûş olan
Serpûş-ı Mevleviyi külâh eylemek gerek*

*Ser-menzil-i hakîkate irmek diler isen
Dergâh-ı pîri püşt ü penâh eylemek gerek*

Seyhî *Cenâb-ı Ahkar-ı 'aşk-âşinâ gibi
Bir Mevleviyi hemdem-i râh eylemek gerek*⁹⁴

***

Rubâî

[Mef'ûlü Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fâ]
*Ey mefhar-i evvelîn olan Mevlânâ
V'ey melce'-i âhirîn olan Mevlânâ
Dervişlerini hakîkate vâsil kıl
Ey hâdi-i râh-ı dîn olan Mevlânâ*⁹⁵

***

Rubâî

[Mef'ûlü Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fâ]
*Revnak-dih-i mümkinât olan Mevlânâ
ârâyış-i kâinât olan Mevlânâ
Dünyâda vü âhiretde destgîrim ol
Dilmürdelere hayât olan Mevlânâ*⁹⁶

⁹⁴ Mehmed Ziya, *Yenikapu Mevlevihanesi*, s. 233-234; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 33-34; Sadettin Nüzhet[Ergun], *Türk Şâirleri*, C. 2, s. 942. Hasan Âli Yücel'in şeyhi Celâl Efendi'nin bu şiirine yazdığı nazire için bkz. Sayar, age, s. 37-38.

⁹⁵ Mehmed Ziya, *Yenikapu Mevlevihanesi*, s. 234; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 34; Sadettin Nüzhet[Ergun], *Türk Şâirleri*, C. 2, s. 943.

⁹⁶ Mehmed Ziya, *Yenikapu Mevlevihanesi*, s. 234; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 34; Sadettin Nüzhet[Ergun], *Türk Şâirleri*, C. 2, s. 943.

Bunlardan başka, Celâleddin Dede'yle *Ahkar* mahlaslı Meclis-i Muhasebât reisi Zühdî Bey'in müştereken yazdıkları bir manzume de bulunmaktadır.

Gazel-i Müsterek

- [Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]
 Şeyhî *Kûh u sahrâ-yı cünûnda ben ki cevân eyledim*
 Ahkar *Cûları te'sîr-i efgânımla giryân eyledim*
 A. *Öyle bir vâdî-i ye'se sâlikim ki reşk ile*
 Ş. *Kays ile Ferhâd'ı ol vâdîde hayrân eyledim*
 Ş. *Eyleyüp âzade-i kayd-ı mahabbet gönliümü*
 A. *Vâkîf-ı esrâr-ı 'aşk-ı zât-ı Sübhân eyledim*
 A. *Dil esîr-i çâh u zindân-ı 'anâsırken anı*
 Ş. *Mülk-i istignâda taht-ı 'aşka sultân eyledim*
 Ş. *Çâk idiüp delk-ı vücûdî 'aşk-ı hestî süz ile*
 A. *Mâ vü men bünyâdını bir demde vîrân eyledim*
 A. *Virdim ikrâr-ı fenâ fi'llah terk-i terk idiüp*
 Ş. *Matbah-ı fakr-ı etemde câm üryân eyledim*
 Ş. *Lânesâz-ı şâhsâr-ı 'aşk olaldan bâg-ı dil*
 A. *Tâir-i kudsî gibi tâ 'arşa tayrân eyledim*
 A. *Şâhbâz-ı cidd ü cehdi şehper-i tevhid ile*
 Ş. *Evc-i kurb-ı hazrete her lahza perrân eyledim*
 Ş. *Yandı per ü bâl kasdı kaldı Cibrîl-i hred*
 A. *Seyr-i fi'llaha varup tefrîdi iz 'ân eyledim*
 A. *Pîr-i mey sahbâ-be-dest cân atdı istikbâlîme*
 Ş. *Ol zaman ki 'azm-i bezm-i şâh-ı hûbân eyledim*
 Ş. *Pâsbân-ı kârbân-ı râh-ı Hakk'im çünki ben*
 A. *Savb-ı maksûdı bütün 'uşşâka i'lân eyledim*
 A. *Devlet-i sermed irişdi hamdü li'llah sıdk ile*
 Ş. *Kendimi Kitmîr-i bâb-ı şîr-i Yezdân eyledim*
 Ş. *Dergeh-i Mollâ-yı Rûm'a eyleyüp vakf-ı vücûd*
 A. ***Ahkar***-âsâ niçe bin giryânı nâlân eyledim
 A. *Mesnevi'den terbiyet-yâb-ı füyûzât eyleyüp*
 Ş. ***Şeyhî***yâ tfl-ı dili bir merd-i meydân eyledim⁹⁷

Genç yaşında, Meclis-i Zabtiye üyesi ve Mevlevilik tarikatına bağlı olan Mustafa Nâilî Efendi'nin kızı Nazife Zeliha Hanım'la ev-

⁹⁷ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 232-233; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 32-33; Sadettin Nüzhet[Ergun], *Türk Şâirleri*, C. 2, s. 942-943.

lenmiş olan Mehmed Celâleddin Dede'nin Burhaneddin ve Abdülbaki adlarında iki oğlu olmuş ve vefatından sonra da yerine Abdülbaki Efendi postnişin tayin edilmiştir.

Abdülbaki (Baykara) Dede⁹⁸:

20 Temmuz 1883'te Yenikapı Mevlevihanesi'nin harem kısmında dünyaya gelen Mehmed Abdülbaki Efendi, 4 yaşında dedesinden besmele çekerek tahsile başlamış, evvela Muallim Musa Dede'den Kur'ân ve tecvid dersi almış, ardından Dârü't-Tahsil adlı özel bir okula gitmiş, daha sonra da 1900'de Davudpaşa Rüşdiyesi'ni bitirmiştir. Abdülbaki Efendi bundan sonra devrin tanınmış âlimlerinden dersler alarak kendini yetiştirir. Bu bağlamda babasından Mesnevi; Demircili Ahmed Fuad Efendi'den sarf, nahiv, mantık; Bayezid Devlet Kütüphanesi hafız-ı kütübü İsmail Sâib (Sencer) Efendi'den maânî, kelim, akâid, Sahih-i Buhârî ve Şifâ-i Şerif; Mesnevihan Es'ad Dede'den Farsça, Sütlüce Sa'dî Dergâhı şeyhi ve Meclis-i Meşâyih Reisi Elif Efendi'den tasavvuf ve Mesnevi dersleri olarak sonunda Mesnevi(1906) ve ilmiyye(1908) icazetnameleri almıştır.

Babasının son yıllarında (1903'ten itibaren) ona vekâlet eden Abdülbaki Efendi, onun 1908'deki vefatından sonra da yerine geçmiştir. 1909'de Meclis-i Meşâyih azalığına seçilmiş, dokuz yıl bu görevi sürdürmüştür. Abdülbaki Dede, bu görevdeyken çıkan I. Dünya Savaşı'nda Süveyş Kanalı'nı İngilizler'den geri almak için yapılan Kanal Harekâtı'na katılmak üzere kurulan Mücâhidîn-i Mevleviyye adlı gönüllü alayına binbaşı rütbesiyle ve kumandan vekili olarak katılmış, fakat bir süre sonra hastalığı sebebiyle geri dönmek zorunda kalmıştır. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasıyla şeyhlik görevi resmen sona eren ve kanun gereği Baykara soyadını alan Abdülbaki Efendi, bundan sonra İstanbul Türk Ocağı müdürlüğü, Kütüphaneler Tasnif Komisyonu üyeliği yapmış, Darülfünun Edebiyat ve İlahiyat fakültelerinde Farsça dersleri vermiştir. 1933'teki üniversite reformu ve Darülfünun'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesinden sonra vazîfesinden alınan Baki Efendi'nin son görevi Bakırköy Ermeni

⁹⁸ Abdülbaki Baykara Dede ile ilgili geniş bilgi için bk. Mustafa Erdoğan, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Mevlevi Şeyhi, Abdülbaki Baykara Dede, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirleri*, (İstanbul: Dergâh Yayınları 2003); Mustafa Erdoğan, "Mahzun Bir Şair: Yenikapı Mevlevihanesi'nin Son Şeyhi Abdülbâkî Dede Efendi", *Aşkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri Sempozyum Kitabı*, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010), s. 112-137.

Lisesi'nde (Bezezyan) edebiyat öğretmenliğidir. Burada iki ay kadar çalışabilen Abdülbaki Baykara, 28 Şubat 1935 tarihinde fânî dünyaya gözlerini kapatmış ve vasiyeti gereği Hâmûşân Mezarlığı'na, Yenikapı Mevlevihanesi'nin ilk şeyhi Kemal Ahmed Dede'nin yanına defnedilmiştir⁹⁹. Vefat ettiği gün Kütüphaneler Tasnif Komisyonu üyeliğine seçildiği, ondan bir gün sonra da Maltepe Askerî Lisesi edebiyat öğretmenliğine tayin edildiği haberi gelmiştir. Abdülbaki Dede'nin vefatına birçok tarih yazılmıştır. Tahirü'l-Mevlevî'nin şeyhinin oğlu olan Baki Dede'nin vefatına yazdığı tarih şu şekildedir:

Yazdım ey Tâhir mücevher harf ile târîhini
'Âlem-i câvîde girdi rûh-ı Şeyh-i Mevlevî

Ahmed Remzî Dede'nin yazdığı tarihlerden birincisi aşağıdadır:

Yenikapı Mevlevihanesi Post-nişîni Abdülbaki Dede'nin
Târîh-i İrtihâli

Ced-be-ced şeyh-i celîl-i tekye-i bâb-ı cedîd
Râz-dân-ı bişnev ez ney çün hikâyet mî koned

Şâir-i muğlak edîb-i nüktedân Bâkî Dede
Yüz çevirdi nâgehân dâr-ı fenâdan tâ-ebed

Der-be-der olmakdan itdi bâb-ı Hakk'a ilticâ
Gördi kim dest-i kazâ itdi der-i dergâhı sed

Hâtıra gelmezdi böyle nâz-perver şeyh-i pâk
İhtiyac-âlûde hasbina'llahu's-Samed

Bir muvahhid çıkdı Remzî yazdı târîh-i güher
Aldı fânîden bekâya Şeyh-i Bâkî'mi Ehad

Yine Remzi Dede'nin yazdığı bir tarihin sonu da şu şekildedir:

⁹⁹ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 264-267; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 213-216; Nuri Özcan, "Baykara, Abdülbâkî", *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), C. 5, s. 246-247; Sadettin Nüzhet[Ergun], *Türk Şâirleri*, C. 2, s. 728; Öztuna, *Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 150; İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, (İstanbul 1969), Cüz I, s. 152; Resuhi Baykara, "Birinci Harb-i Umûmîde Mücâhidîn-i Mevleviyye", *Yeni Tarih Mecmuası*, S. 3(1953), s. 106-108; Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, (İstanbul, 1972), s. 29-33; Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihaneler", s. 131.

*İki târîhi Remzî bir çıkardın kilik-i fânîden
Bin üç yüz elli üçde Şeyh Bâkî göçdi bâkiye*

Ebussuud-zade Suud Bey'in tarihi şudur:

*Rihletin ey güzîde-i hilkat
Etdi kalb-i hâlâ'iki me'yûs
Dedi nâlân olup lisân-ı kazâ
Gîdi Bâkî-i nükte-senc efsûs*

Abdülbaki Gölpınarlı'nın 7 beyitlik kıt'asının tarih mısraı da aşağıdadır:

'Aşk-ı Mevlânâ ile Bâkî Efendi gîdi âh¹⁰⁰

Yenikapı Mevlevihanesi'nin son şeyhi olan Abdülbaki Dede, kaynakların naklettiğine göre halim, vakur, güzel ahlak sahibi, zarif, hoşsohbet, çok zeki ve nüktedan ayrıca, fıtratında şiir kabiliyeti olan biridir¹⁰¹. Musiki ile de meşgul olmakla birlikte asıl şairliği ile tanınmış olan Abdülbaki Baykara'nın bazı şiirleri muhtelif bestekârlar tarafından ve çeşitli makamlarda bestelenmiştir¹⁰². Türkçe ve Farsça şiirler yazmış olan Baykara, ebced hesabıyla tarih düşürmede zamanının en önde gelenlerinden biridir. Tasavvufî ve ciddî şiirlerden başka mizahi manzumeler ve hicviyeler de kaleme almıştır. Abdülbaki Efendi'nin şiirlerinin bir kısmı *Mahfel* ve *Osmanlı Tarih ve Edebiyatı* adlı mecmualarda neşredilmiştir.

Abdülbaki Baykara'nın edebî kişiliğine dikkat edildiğinde; bir taraftan Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî topluluğunun; diğer taraftan Millî Edebiyat akımının etkisinde kaldığı fark edilir. Ancak bunların ötesinde Baykara, çoğunlukla klasik divan şiiri geleneğine uyarak şiir yazmıştır.

Yazdığı şiirlerde Baki mahlasını kullanan Abdülbaki Efendi için; XX. asırda divan ve Mevlevî şiiri geleneğinin güçlü bir temsilcisidir demek yanlış olmaz. Onun edebî kişiliğiyle ilgili, son asrın biyografi ustası İbnülemin Mahmud Kemal'in kısa, özlü ve hakikaten isabetli olan değerlendirmesi şu şekildedir: "Baki Efendi, edîb, nazik, nükte-

¹⁰⁰ Tarihler için bkz. Sadettin Nüzhet[Ergun], *Türk Şâirleri*, C. 2, s. 728; Öztuna, *Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 150; Mazioğlu, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, s. 266-267.

¹⁰¹ Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 268; Nuri Özcan, "Baykara, Abdülbâkî", C. 5, s. 246-247; Sadettin Nüzhet[Ergun], *Türk Şâirleri*, C. 2, s. 728 (Gölpınarlı'dan naklen).

¹⁰² Bunlar için bkz. Öztuna, *Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi*, C. II, s. 540.

dan, sühanşinâs ve istediği vadide şiir söylemeğe muktedir bir şair-i mâhirdir.”

Kıscası, Mevlevi şiiri geleneğinin önemli bir temsilcisi, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan süreçte yaşanan değişimlere tanıklık etmiş ve bu iniş çıkışlarla dolu hayatını başarılı bir şekilde şiirleştirmiş biri olan Baykara; divan şiirinin hemen hemen bütün nazım şekillerinde örnekler vermiş, köklü şiir geçmişimizi günümüzle buluşturan, hem aruz hem de heceyle istediği her vadide şiirler yazan, ancak tercihini eski şiirden yana kullanan bir şairdir. Tarafımızdan yapılan incelemede Abdülbaki Baykara'nın bir divan oluşturacak kadar, 220'ye yakın manzumesi tespit edilmiş ve incelenmiştir. Şiirlerinde çoğunlukla aşk konusunu işleyen Abdülbaki Baykara, zaman zaman hikemî, rindâne, şûhâne, mizâhî gibi farklı tarz ve muhtevâlarda şiirler yazmıştır. Yine Baykara'nın şiirlerinde sosyal konular da epeyce yer tutmaktadır.

Abdülbaki Baykara Dede manzum ve mensur çeşitli eserler kaleme almıştır. Bunların en başında bir divan oluşturacak kadar önemli bir yekûn tutan Türkçe şiirleri gelir. Suudü'l-Mevlevi bunların bir kısmını *Enfâs-ı Bâkî* adı altında bir araya getirmiştir. Ayrıca Farsça şiirleri de bulunan Abdülbaki Dede'nin bunlardan başka *Hüsn ü Aşk* isimli manzum bir tiyatrosu da bulunmaktadır.

Mensur eserleri ise şunlardır: Mevlânâ'ya atfedilen “semâ” redifli şiirin Abdülbaki Baykara tarafından şerhi olan *Tuhfetü's-Sâmi'in*, *Tarih-i Beyhâkî Tercümesi*, müsvedde bir Şairler Tezkiresi, *Defter-i Dervîşân-II'*ye ilaveler, ayrıca tasavvufî ve ilmî makale, yazı ve mektuplar.

Abdülbaki Baykara her ne kadar mensur eserler, yazılar kaleme alsada da şairliği ve manzum eserleri daha ön plandadır ve döneminde şair olarak tanınmıştır. Biz de aşağıda şiirlerinden bazı örnekler yazıyoruz.

*Birdir nazar-ı aşkta âşık ile ma'sûk
Bir ân bulumur cân ile cânân arasında*

***

*Vuslatınla şâd hecrinle harâb ettin beni
Tarz-ı aşkımdır dili ma'mûr eden vîrân eden*

***

*Zevk alırsa çok mudur gönliüm firâk-ı yârdan
Ka'be-i maksûda yol vâdî-i hicrandan geçer*

***

*Gîsû-yı târumâra düşenler cihânda
Gülşen-sarây-ı dehre perîşân gelir gider*

*Mızrâb-ı aşka gönlünü teslim eden müdâm
Bez-m-i neşât-ı âleme nâlân gelir gider*

*Her kim olursa tâlib-i gencîne-i visâl
Dehre firâk-ı yâr ile vîrân gelir gider*

*Bâkî cihânda bilmedi bir kimse kadrini
Belki civâr-ı kabrine yârân gelir gider*

***

*Ne bilsin zâhid-i huffâş-sîret kadr-i hurşîdi
Firâk-ı Şems'i yâ hû zât-ı Mevlânâ'ya sorsunlar*

***

*Bend etti benim başımı bin türlü belâyâ
Her ukde-i gîsû-yı dilârâyâ gücendim*

*Vâ'iz bana bahs eyleme ahvâl-i behiştî
Şimden gerü dünyâ ile ukbâyâ gücendim*

*Erbâb-ı kemâle veriyor süt yerine kan
Dehrin yedigi bu acı helvâyâ gücendim*

*Bâkî düşünüp bir gece encâm-ı hayâtı
Dünyâyâ olan beyhûde sevdâyâ gücendim*

Kim Âşık Değil

*Gözün aç var mı ey gâfil cihânda olmayan âşık
Kuruldu âşkile âlem zemîn ü âsumân âşık
Nedir bu hâl-i hayret-bahş pîr âşık civân âşık
Kim âşıktır kime âşık niçin eyler figân âşık
Hudâ âşık Resûl âşık bütün kevn ü mekân âşık*

...

*Tecellî eyleyince hubb-ı zâtî vech-i âdemde
Şu'ûnât-ı cihân geldi vücûda hepsi bir demde
Nihân olmuşken ey **Bâkî** nevâ-yı aşk nâlemde
Acep mi ben dahi da'vâ-yı aşk etsem bu âlemde
Hudâ âşık Resûl âşık bütün kevn ü mekân âşık*

***

*Rindân-ı aşkız meyhânemize
Şarâb-ı vahdete kânanlar gelsin
Âşıkız sâdıkız vîrânemize
Sâkînin elinden çakanlar gelsin*

*Kestik alâkayı şimdi her şeyle
Mest olduk cânânın sunduğu meyle
Nağme-i tanburla nevâ-yı neyle
Cûş edip de raksân olanlar gelsin*

*Eyledik secdeyi cemâl-i yâre
Vâkıf olur mu hiç zâhid esrâre
Ka'be'den mescidden olup âvâre
Aşkm imâmına uyanlar gelsin*

Abdülbaki Baykara, önce Şevkiye Hanım'la, daha sonra da Emine Güzide Hanım'la evlenmiştir. Bu evliliklerinden Ahmet Gavsî, Mehmet Celâl ve Osman Salahaddin Resûhî adlarında üç oğlu, Kerrâ ve Nazîfe Gevher adlarında da iki kızı olmuştur. Burada yeri gelmişken Abdülbaki Dede'nin çocuklarından sanat ve edebiyat dünyasını ilgilendiren iki isimden, Gavsî ve Rûsûhî Baykara'dan da söz etmek faydalı olacaktır. Abdülbaki Efendi'nin çocuklarının içinde en büyüğü olan **Ahmed Gavsî Baykara**, 24 Mart 1902'de Yenikapı Mevlevihanesi'nde dünyaya gelmiş, Mekteb-i Osmanî'de başladığı tahsiline Galatasaray Sultanisi, Davudpaşa Sultanisi ve Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliye'de devam etmiş, ancak çeşitli sebeplerle bu okulların hiçbirini bitirememiştir. Bu resmî tahsilinin yanısıra Mevlevihane'de geleneksel Mevlevî terbiyesi ve kültürü alan, çok iyi bir musikişinas olan dedesi Mehmed Celâleddin Efendi'den daha çocuk yaşta musiki dersleri almaya, kudüm vurmaya başlayan Gavsî Efendi, tekkede Halid Dede'den ney meşk etmiş, Rauf Yektâ ve Zekâîzade Hafız Ahmed Irsoy gibi sanatçılardan da istifade ederek on yedi yaşında mutrîba çıkmış, baş dede olmuş ve bu görevi tekkeler kapanıncaya devam etmiştir. Yenikapı Mevlevihanesi'nde Tanburi Cemil, Udî Nevres, Subhi Ezgi, Bestenigâr Ziya, Lemi Atlı, İsmail Hakkı ve Rakım Elkutlu gibi sanatçıları yakından tanıma fırsatı bulan Gavsî Bey, tekke ve zaviyelerin kapatılmasını müteakip kısa bir süre Adana'da çalışmış, daha sonra da neyzen olarak İstanbul Belediyesi Konservatuarı'na girmiş ve uzun süre burada sanatını icra etmiştir. Çileli bir hayat yaşayan ve

son yıllarını felçli olarak Darülaceze’de geçiren Gavsî Bey, 65 yaşında 15 Kasım 1967’de hayata gözlerini yummuş ve Hâmûşân Mezarlığı’nda babasının yanına defnedilmiştir. Bir talebesi tarafından “Ortadan biraz uzunca, keskin bakışlarını alaycı bir gülümsemeyle derinleştiren, insanlarla hissettirmeden dalga geçen bir adamdı” diye anlatılan, genç yaşından itibaren ekmeğini sazına (neyine) yaslanarak kazanmış biri olarak tavsif edilen Gavsî Bey, küçük yaştan itibaren beste yapmaya başlamıştır. Günümüze altmış kadar bestesi kalan Gavsî Bey’in birçoğu saz eseri olan bu bestelerinden bazıları şunlardır: Arazbar Bûselik, Hüseyîni (Devr-i Kebîr), İsfâhâne, Sâzkâr Peşrevleri, Acem-Âşîrân, Bayâtî Araban, Bestenigâr, Bûselik, Kürdîli Hicazkâr, Nihâvend, Sâzkâr, Sultânî Yegâh (Ruzgâr) Saz Semâîleri, Kürdîli Hicazkâr Şarkı (Sensiz şu hayât olsa da cennet), Sûzkâr Aksak Şarkı (Bin gülle bahar etmedesin hayli zamandır), Sûznâk Düyek Şarkı (Dokunma kalbime, zira çok incedir kırılır)¹⁰³.

Abdülbaki Dede’nin en küçük oğlu **Osman Salahaddin Rûsuhi Baykara**’dır. 15 Temmuz 1913’te dünyaya gelen Rûsuhi Baykara, Abdülbaki Dede’nin dostu Suudü’l-Mevlevî’ye göre, yaratılış ve huy itibarıyla babasına en çok benzeyen oğludur. Ağabeyleri gibi resmî tahsilinin yanısıra Mevlevîhane’de kendisine sikke tekbirlenen, semâ meşk eden Rûsuhi Bey, “şeyhim” diye bahsettiği Üsküdar Mevlevîhanesi’nin son şeyhi Ahmed Remzi Dede’den (Akyürek) istifade etmiştir. 1940 yılında *XVIII. Asır Şairlerinden Mehmed Esrar Dede, Hayatı, Tasavvufî, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri* adlı teziyle İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun olan Rûsuhi Bey, bir süre Eskişehir’de edebiyat öğretmenliği yapmış, daha sonra İstanbul’a dönerek kısa sürelerle arşivde ve İş Bankası’nda çalışmış, nihayet İstanbul Belediyesi’ne müfettiş olarak atanmış ve uzun süre burada görev yaptıktan sonra emekli olmuştur. Müfettişlik görevinin yanı sıra bir ara Konservatuar’da müdür muavinliğinde de bulunan Rûsuhi Bey, 9 Nisan 1989’da vefat etmiş ve Hâmûşân Mezarlığı’nda babası ve annesi ile aynı kabre defnedilmiştir.

Tabiri caizse atalarından miras olarak aldığı Mevlevîlik ve sanatkârlığı edebiyat tahsili ile birleştiren Rûsuhi Baykara’nın 1950’li yıllarda çıkan kültürel dergilerde özellikle Mevlânâ ve Mevlevîlik

¹⁰³ Hakkı Göktürk, "Baykara Gavsî", *İstanbul Ansiklopedisi* (Reşad Ekrem Koçu), (İstanbul, 1960), C. 4, s. 2277; Yılmaz Öztuna, "Baykara (Gavsî)", *Büyük Türk Müsîkisi Ansiklopedisi*, C. I, s. 150; Ahmet Doğan Özeke, *Neyzenler Kahvesi*, (İstanbul: Pan, 2000), s. 28-34.

konulu birçok yazısı yayımlanmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik* adlı kıymetli eserini yazarken Rüşühi Bey'den çok faydalandığını, ondan pek çok bilgi ve belge aldığını söylemekte; hatta eğer Rüşühi Bey yardım etmeseydi birçok şey anlaşılmayacaktı, demektedir¹⁰⁴. Türkçe ve Farsça başarılı şiirleri de olan Rüşühi Baykara'nın şiirlerine örnek olmak üzere aşağıya iki manzumesi yazılmıştır.

“Şeyhim Efendim Ahmed Remzi Efendi Hazretleri'nin Âlem-i Bekâya Rihletleri Münasebetiyle Nâilî-i Kadîm'e Fakîrin Nazîresi”

*Nesîm-i gonca-güşâyız izâra dek gideriz
Hezâr-ı nağme-serâyız bahâra dek gideriz*

*Salmsa dilber-i ra'nâ misâl-i kâmet âh
Gönül gönül diyerek kûy-ı yâre dek gideriz*

*Çözülse zülfü nigârın verirse bûyu yele
O rûhu nefh edecek bir diyâra dek gideriz*

*Ümîd-i bezm-i cemâlin olunca hicre çerâğ
Belâ belâ diyerek pâ-yı dâra dek gideriz*

*Fakîr'e lutf eder elbet Cenâb-ı Mevlânâ
Hevâ-yı remze uyar Kırdigâr'a dek gideriz*

***

*Ehl-i aşkın âlem-i mânâsı var
Muktedâsı, yâni Mevlânâ'sı var
Özge hâlettir tecellî eyleyen
Andelîb-âsâ gül-i rânâsı var*

Gavsi ve Rüşühi Baykara kardeşler 1953 yılında Konya'da başlayan Mevlânâ törenlerinin kurucu kadrosu içinde de yer almış ve 1960 yılına kadar zaman zaman posta oturarak aile geleneğini devam ettirmişlerdir.

Sonuç

Pîr Baba Sultan-ı Horasanî soyundan gelen Ebubekir Dede ailesi, muhtemelen Germiyanogulları devrinde Orta Asya'dan Anadolu'ya

¹⁰⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, Önsöz kısmı, s. 173, 175, 178, vb.

göçerek Kütahya-Tavşanlı arasındaki Köprüören Köyü'ne yerleşmiştir. Ailenin 350 yıl kadar Kütahya ve civarında yaşadığı tahmin edilmektedir. Önceleri Halvetilik tarikatına bağlı olan aile üyeleri, Ebubekir Dede ve kardeşleri Ömer ve Osman Dedelerle ilk olarak Mevlevilik yoluna girmiştir. Adı geçen bu üç kardeş, Kütahya Mevlevihanesi'nde Şeyh Mustafa Sâkîb Dede'ye bağlanarak burada eğitim almıştır. Ebubekir Dede'nin 1746'da Yenikapı Mevlevihanesi'ne şeyh tayin edilmesiyle ailenin İstanbul hayatı başlamış, 1925 yılında tekkelerin resmen kapatılmasına kadar fasilasız yaklaşık 180 yıl Yenikapı Mevlevihanesi'nin idaresini aile üyeleri yürütmüştür. Ebubekir Dede'den sonra oğulları Ali Nutkî, Abdülbaki Nasır ve Abdurrahim Kühî Dedeler, ardından da Nasır Dede'nin evlat ve torunları Hüseyin Hüsnî, Osman Salahaddin, Mehmed Celâleddin ve Mehmed Abdülbaki (Baykara) Dedeler şeyhlik makamına gelmişlerdir. Ebubekir Dede'nin küçük kardeşi Ömer Dede'nin torunu Kudretullah Dede'nin Galata Mevlevihanesi'ne şeyh olmasıyla bir anlamda aile iki Mevlevihaneyi birden idare etmiştir. Adı geçen şahısların hemen hemen her biri madde başı müzisyen olduğu gibi; Nutkî, Nasır, Celâl ve Abdülbaki Dede gibi bazılarının da iyi birer şair olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Yenikapı Mevlevihanesi'ni bir sanat ve irfan ocağı hâline getiren aile, başta Şeyh Galib ve Dede Efendi olmak üzere birçok büyük sanatçının ve ünlü ismin yetişmesine de vesile olmuştur. Ailenin özellikle Osman Salahaddin Dede döneminde siyasetle de ilgilendiği, kısmen Osmanlı siyasetine yön verdiği söylenebilir. Bu bakımdan aile; Türk tasavvuf, musiki ve edebiyat, hatta siyaset tarihî bakımından asla ihmal edilmemesi gereken, Hz. Mevlânâ'nın ailesinden sonra en fazla tanınan, çok önemli bir Mevlevi ailesidir.